

EESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja
kasvatajate

töö-
koge-
musi

KODUSEST
KASVATUSEST

Tallinn, 1962

Õpetajate ja kasvatajate töökogemusi

KODUSEST KASVATUSEST

SAATEKS

Kommunistliku ühiskonna ülesehitamine nõuab uute inimestevaheliste suhete arendamist ja kommunistlike iseloomujoonte kujundamist. «Kommunismile ülemineku perioodil suurenevad võimalused selleks, et kasvatada uut inimest, kelles harmooniliselt ühinevad vaimne rikkus, moraalne puhtus ja kehaline täiuslikkus» (NLKP programmist).

Selles töös on suur tähtsus perekonnal. Üleminekul kommunismile ühiskonna kasvatuslik mõju suureneb, kuid sellejuures ei vähene perekondliku kasvatusosa, vaid isegi kasvab. Kasvatustöösse on vaja haarata kõiki meie lastevanemaid.

Käesolevasse kogumikku on valitud mõned VI vabariiklikel pedagoogilistel loengutel esitatud ettekanded koduse ja ühiskondliku kasvatuses küsimustest.

Viljandi lapsevanema H. Kissa töö «Kõibelisest kasvatuses perekonnas» kõneleb laste kui tulevaste kommunismiehitajate iseloomukasvatusest. Vaatlusele on võetud töökuse, tähelepanelikkuse, viisakuse, abivalmiduse, kollektivismi, tööarmastuse, aususe ja sotsialistliku patriotismi kasvatamine.

Lapsevanema A. Tiko töö «Koduse kasvatuses kogemusi» kirjeldab isa kohustusi ja ülesandeid laste kasvatamisel.

Viimane töö kogumikus kõneleb lastekodudes tehtavast kasvatus-
tööst. Saksi Lastekodu kasvataja M. Hirschmanni kogemused «Ergutuste ja karistuste rakendamisest» näitavad, kuidas karistuste ja ergutuste kasutamisel on hädavajalik armastav suhtumine lastesse, laste iseloomude sügav tundmine ja neile individuaalne lähenemine.

Tõsist tööd oma laste kommunistlikul kasvatamisel teevad lasteasutused ja tuhanded lastevanemad. Vähe on aga avaldatud nende kasvatus-
töö kogemusi. Ilmunud kogumik püüab mõningal määral seda lünka täita.

Toimetaja

KÖLBELISEST KASVATUSEST PEREKONNAS

HELGI KISSA,

C. R. Jakobsoni nimelise Viljandi I Keskkooli lapsevanem

Kodune kasvatustöö on meie riigis üldrahvalikuks ülesandeks. See nõuab mitte ainult koolilt, vaid esmajoones perekonnalt väsimatut aktiivsust ja täit teadlikkust. Eesti NSV õpetajate kongressi delegaatide läkituses öeldakse, et perekondlikul kasvatusel on noorte iseloomude, ideaalide ja veendumuste kujundamisel erakordne tähtsus, ja kutsutakse kõiki lastevanemaid koonduma viljakale koostööle kooliga, et ühiselt kasvatada lapsi nõukogude patriotismi, rahvaste sõpruse ja tööarmastuse vaimus.

Olen püüdnud anda kogu oma jõu ja oskuse selleks, et oma lapsi füüsiliselt ja vaimselt ette valmistada tulevaseks tööks, neid kujundada kommunistliku ühiskonna väärilisteks liikmeteks.

Milline on siis meie ühiskonnale vastuvõetav isik? Milliseks peab kujunema meie laps, et ta leiaks oma koha elus, oleks vastuvõetav kollektiivile, tooks kasu ühiskonnale, leiaks häid sõpru oma eluteel? Ta peab olema kõrgete moraalsete tõekspidamistega, vaimselt ja füüsiliselt harmooniliselt arenenud, aus, kohusetundlik, töökas, hoolas, täpne, aktiivne, abivalmis, rahvaste sõpruse õilsas vaimus kasvatatud uue ajastu inimene.

Käesolevas ettekandes toon ma välja peamiselt oma laste kui tulevaste töötajate iseloomu kasvatamise võtted.

Ma selgitan lastele, et just töökangelaste innustavate eeskujude mõjul toodavad vabrikud üha rohkem ja rohkem kaupu, et ainult rahvahulkade üksmeelse osavõtu tõttu on rajatud suured hüdroelektrijaamad meie maal ja kuldsed viljaväljad Kasahstanis. Samuti rääkisid lastele, et meie teadlaste ühiste pingutuste tulemusena saatis Nõukogude Liit maailmaruumi esimese kosmoselaeva. Tähendab — ühistöö ja eeskujulik töö sõbralikus ja üksmeelses kollektiivis tagab nii kogu rahva heaolu kui ka iga üksiku isikliku õnne. Tegelik elu ise meie ümber pakub mulle head materjali innustavateks näideteks laste jaoks. Nii sai kord meie tänavas elunev kangur kutseala parima austava nimetuse. Üliõpilane Helle kirjutas meile kauneid kirju ühistööst Kasahstani lõpmatult laiuvatel viljapõldudel. Esimesest kosmonaudist Juri

Gagarinist kuulsid lapsed koos vanematega raadiost ja ajakirjandusest. Minu ülesandeks on vastav materjal lastele arusaadavaks teha, äratada nendes huvi kaasaja suurte sündmuste vastu ja elust võetud positiivseid näiteid kasutada laste moraalsete omaduste arendamiseks.

Kodu on koht, kus kujuneb lapse isiksus, kus vanemad panevad aluse lapse edaspidistele tõekspidamistele. Sellepärast ongi väga oluline, et laste kasvatust silmas pidades eelkõige kasvatataks vanemaid, suunataks nende tegusid ja mõttemaailma õigetele radadele. Selleks et suuta ja osata kasvatada oma lapsi, pean kasvama ka ise. Pean lahti ütleva võõr-olla nii mõnestki egoistlikust kalduvusest, neelama alla nii mõnegi esilekerkinud kibeda mõtte ja — mis kõige tähtsam — pean kasvõi vahete-vahel panema kõrvale oma «emaarmastuse roosad prillid» ja vaatama oma lapsi päris hariliku kõrvaltvaataja pilguga, tehes enesele kibeda kriitika abil selgeks kõikide hüvede ja vouruste kõrvale ka oma laste pahed ja väärsammud, samuti oma väärkasvatuse võtted ja nende kurvad tagajärjed. Päris tervendav on kainelt ja asjalikult kas endale vaikselt selgeks teha või hea sõbraga arutleda oma laste puudusi ja nende mängukaaslaste häid külgi, mis meie lastel ehk puuduvad, kuid mida neil heameelega näha tahaksime.

Tähelepanelikkus ja viisakus, taktitunne, abivalmidus ja seltsimehelikkus — need on omadused, mida hindame oma töökaaslaste juures üle kõige. Neid omadusi olen püüdnud juurutada ka oma lastesse juba maast-madalast. Just eelkooliealised lapsed ja algklasside õpilased on oma eakaaslaste suhtes sageli hoolimatud. Taktitunne pole ju kunagi külgesündinud iseloomuga. Olin üllatunud ja valusalt puudutatud, kui kuulsin läbi akna oma 5-aastase tütre häält: «Näe, tõmbasin kleidi lõhki, lähen tuppa ja panen teise selga, ega ma nii vaene ole kui sina.» Poos oli sealjuures küllaltki sõjakas ja väike näpp vehkis suurustlevalt õhus oma eakaaslase näo ees. Nähtu ja kuuldu tegi mind mõtlikuks. Kobasin tollal alles ka ise veel ebateadlikuna ja abituna kasvatusküsimumuste keerdkäikudes. Ühte ma teadsin aga päris kindlasti: mulle ei meeldi toimunud stseen liivakastis ja ma ei soovi oma last näha ei praegu oma mänguseltsiliste seas ega ka edaspidi töökaaslaste keskel ringi kõndimas ülbena, hooplevana ja turtsakana, seejuures üksi ja sõpradeta. Kutsusin tütrekese tuppa, panin ta enda kõrvale istuma ja küsisin, kas ta üldse teab, mis tähendab sõna «vaene». «Vae-sel lapsel on üksainus nõelutud kleit. Ilme on vaene,» oli kindel vastus. Ohkasin mõttes. Olin võtnud endale küllaltki keerulise ülesande — arendada lapse taktitunnet ja südameheadust. «Ilmel on tõepoolest üksainus kleit, kuid tal on kodus veel palju õdesid ja vendi, kes vajavad riideid ja toitu. Ilme ema aga töötab üksinda, kuna nende isa on haige ega saa tööd teha. Ilme pole ju sellepärast sinust halvem. Ta on samasugune pisike tüdruk kui sinagi ja ta süda valutab väga, kui sa

teda sellepärast halvustad. Katsu olla tema vastu eriliselt sõbralik ja hea, võta õige oma uus nukk ja kutsu Ilme endaga mängima. Siin on ka kaks kooki, üks sulle, teine Ilmele.»

Nii algas minu kasvatustöö selles lõigus. Muidugi olin algul äärmiselt valvas ja valmis kasutama iga sobivat momenti. et arendada tütre seltsimehelikkust. Püüdsin ise alati vastavalt käituda ja kasutasin ka laulukesi, muinasjutte ja jutukesi. Kooskõlastasin oma kasvatuslikke võtteid abikaasa omadega, sest pean väga oluliseks seda, et vanemate seisukohtades ei esineks lahkarmumusi. Hoidusime tekkinud mõtete lahkuminekuid lahendamast laste juuresolekul.

Kui lapsed veel koolis ei käinud, oli kerge ja lihtne juhtida neid nii, et nad oma mängukaaslastega ei riidleks, ei suhtuks nendesse üleolevalt ega oleks ülemäära tujukad ega isekad. Sel ajajärgul oli mul tarvis vaid hoida nendel valvas pilk, igakord sekkuda nende mängudesse, kui olukord võttis ebameeldiva pöörde, rääkida nendega südamlikult ja lihtsalt ja anda isikliku käitumisega head eeskujus. Kui nad aga hakkasid tallama kooliteed, muutus minu osatähtsus küll väiksemaks, kuid seda komplitseeritumaks. Raskenes otsene kontroll laste käitumise üle suhtlemises kaaslastega. Seda tuli endale selgitada laste jutustuste varal koolielu pisisündmustest ja kuuldu järgi luua pilt nende suhtumisest oma klassikaaslastesse.

Emana, kelle esimene laps alles äsja oli saanud õpilaseks, mõistsin küll, et lapse koolisiirdumine ei vabasta mind kasvatustööst, kuid ei osanud veel küllaldaselt hinnata kooli ja kodu sideme suurt osatähtsust laste kasvatamisel. Kuid see selgus mulle üha selgemini ja kindlamini iga uue lastevanemate koosolekuga, iga uue vestluse puhul klassijuhatajaga. Ja varsti olin niikaugel, et rääkisin klassijuhatajaga mitte üksnes oma lapse hinnetest, õppeedukusest, tähelepanelikkusest ja aktiivsusest klassis, kuulekusest õpetajatele ja lapse käitumisest üldse, vaid ka sellistest ulatuslikumatest küsimustest, nagu seda on laste iseloomu kujundamine ja nende hoiak klassikollektiivi suhtes. Olin mures just eriti sellepärast, et mu tütar oli tõusnud esimeseks õpilaseks klassis. Õpetajad kiitsid teda, kodus tundsin temast rõõmu, ta isetegevuslikke üritusi kroonis edu ja temas avastati organisatori võimeid, millest meil varem polnud aimugi. Mõtlesin, et kui ma ei hoiata tal silma peal, ei astu õigel ajal vahele ega suuna teda, võiksid kõik need küllaltki meeldivad omadused viia tüdruku vildakale teele, muuta ta suurustlevaks ja hooplejaks. Klassijuhataja õpetaja Lehtla oli oma töös eeskujulik. Ta tegi kõik, et tõsta klassi õppeedukust, nõudis rangelt distsipliini ja hoidis nelja aasta jooksul oma klassiga esikohta isetegevuses. Sealjuures ei jäänud tal nägemata pisemgi väärtus või kõrvalekaldumine laste käitumises. Ta informeeris vanemaid sellest otsekohe.

Sain minagi kord kuulda, et Külli kiitleb koolis oma väikese vennaga ja kasutab hooplevat tooni. Mulle oli see üllatuseks. Klassijuhatajale ja kuuldavasti ka teistele õpetajatele oli see aga pidevalt silma torganud. Oli põhjust muret tunda. Otsustasin ka ise hoida silmad lahti, et tabada Külli ülalnimetatud käitumisjoont ja siis temaga rääkida. Varsti sattusingi kuulma, kuidas Külli veenis ühte võrdlemisi keskpärasest õpilast, et see ei oskavat pooltki nii ilusasti joonistada kui tema vend Koit, kes tollal, muide, vedas pliiatsiga vaevu jooni paberile. Tüdruku toongi oli parasjagu üleolev. Mäletan, kuidas rääkisime temaga pikalt ja laialt, et pole ilus kiidelda ei enda ega oma perekonnaliikmete saavutustega. Vestluses kasutasin ka klassijuhatajalt saadud andmeid. Sellelaadseid juhtumeid pole enam esinenud. Hea, et klassijuhataja mulle sellest tookord jutustas. Siis oli see veel tühine, kuid selle-eest ka kergesti kõrvaldatav väärnähtus. Aastatega oleks see muutunud suuremaks. Sellepärast peangi sidet klassijuhatajatega väga oluliseks ja eriti tervitatavaks siis, kui selle kaudu saan teada puhast tõtt oma laste iseloomu ja käitumise kohta kollektiivis. Keegi teine ei ole mulle ju suuteline sellest jutustama peale õpetaja, kelle silma all mu laps areneb paljude aastate vältel.

Laste endi vahel vastastikuse austuse tunnet kasvatades nägin, et lastekollektiivis pole sugugi haruldane nähtus, kus poisid halvustavad ja alahindavad tüdrukuid. Sama märkasin ma kokkudes ka oma poja juures. Solvumistunnet, pahameelt ja ülbust oli poiss kurguni täis, kui ta I klassis pandi istuma tüdrukuga. Küll noomisin, kurjustasin, seletasin ja karistasin teda, kuid «tüdrukutega mina ei mängi» jäi püsima. Otsustasin ära kasutada tema armastuse minu vastu. «Sinu ema oli ka kunagi väike tüdruk, samasuguse heleda peaga ja veidi kärtlik nagu Merikegi. Küll on hea, et mul ei olnud nii pahurat pinginaabrit, oleksin olnud väga kurb,» rääkisin kord pojale. Ta silitas vaid korraks mu nägu, lausumata midagi, ja minagi ei teinud rohkem sõnu. Kuid ma märkasin pinginaabri suhtes leplikuma tooni tekkimist. See arenes kiiresti sõbralikkuseks ja varsti teatas poeg, et ta võtab ka Merikese jaoks käsitöötunniks läikpaberit kaasa, tal ehk pole. Nii istus Koit Merikese terve talve sõbralikult koos. Näide kõneleb sellest, et kasvatusküsimustes piisab vahel ainult paarist lausest, kui need on lausunud õigel ajal ja sobivas toonis.

Lahendaksin oma kasvataja-ülesannet vaid poolikult ja vääralt, kui jälgiksin oma laste käitumist ainult nende eakaaslaste suhtes. Ei viibi nad ju tulevikus, kuuludes ükskõik millisesse töökollektiivi, kunagi vaid ainult omaealiste seltsis, vaid on ümbritsetud inimestest igas vanuseastmes. Olla toeks noorematele, kaitsta ja abistada nõrgemaid, selle tõekspidamise omaksvõtmine ei valmistanud mu tütrele mingisuguseid raskusi, kuna väikese venna olemasolu, kes vajas meie kõi-

kide hoolt ja tähelepanu, juba ise aastate jooksul määras meie õige käitumisvormi nõrgemate ja kaitsetute suhtes. Samuti vajas samas majas elunev 3—4 aastat noorem mängukaaslane hellust ja abi mu pojalt nende ühistes mängudes. Astunud kooli, võtsid lapsed seda juba endastmõistetavana, et ka kooli sisekord käsib olla tähelepanelik ning abivalmis endast väiksemate vastu. Kuid ka kõigi täiskasvanute vastu tuleb lastes kasvatada viisakust, tähelepanelikkust ja korrektset käitumist. Kui ma praegu oma laste juures täheldan nende käitumisvormide omaksvõttu ja kui nende käitumine väljendab lugupidamist täiskasvanute vastu, siis ei ole see kaugeltki kujunenud isenesest. Veel algklasside õpilastena on tulnud lastel ette võtta nii mõnigi pisaraterohke teekond kas alumisele korrusele Mare vanaisa või naabermajja Eeri vanaema juurde andeks paluma, sest juhtus sageli, et oli jälle vanemale inimesele vastu räägitud või hoolimatult ignoreeritud nende käske või keelde. Just need igakordsed andekspalumised eelnevate jutuajamistega, mille jooksul lastele selgitasin nende hoiakut täiskasvanute suhtes, aitasid mind seda küsimust lahendada.

Tähelepanelikkusest ja viisakusest kasvab omakorda välja abivalmidus kaaslaste vastu.

Laste abivalmidus saab alguse perekonna töökasvatusest. Paljudel lastel, nii ka Koidul, ilmnedid abivalmiduse alged juba õige varases lapseeas. Juba siis, kui ta tatsas teha oma esimesi samme, püüdis ta omal algatusel mind jõudumööda aidata. Kui tõin tuppa kartuleid, lükkas ta tabureti laua alt veekraani juurde, kus tavaliselt kartuleid koorisin. Poja kasvades muutus ka temapoolne abi tõhusamaks ja suuremaks. Ta aitas mul turukotti kanda ja avas ukse, kui nägi mind tulevat. Ta märkas kõike ja jõudis igale poole. Kui tulin põllult raske kartulikorviga, jättis poeg ka kõige põnevama mängu ja jooksis mulle vastu, et aidata mul kandamit mäest üles tuua. Lapse omaalgatuslikust abist arenes aja jooksul välja regulaarne vanemate abistamine, muidugi minu õhutamise, suunamise ja järjekindla nõudlikkuse tulemusena. Omaalgatuslikus korras tehtud teenete eest avaldasin lastele kiitust, kuid seda siiski parajal määral ja mitte iga kord, et lapsel ei tekiks soov vanemaid abistada ainult selleks, et kiitust pälvida. Nii võtsin laste abi sageli vastu endastmõistetavusega, lausudes vaid näiteks: «Tänan. Päris hea, et tassisid puud tuppa. Vihm oleks nad märjaks teinud.» Andes töökorraldusi Küllile, mainin vahel Koidu kuuld- ja seda või teist pole enam tarvis teha, sest Koit on selle juba korraldanud. Selline käitumine tõstab laste töömeeleolu ja lülitab nad märkamatuult perekondlikku kollektiivi.

Koit on praegu 3. klassis. Ta mängudemaa on avardunud, sõprade-ring suurenenud ja aeg piiratum endisest, kuid minu, vanaema ja isa vastu on ta endiselt jäänud abivalmiks ja tähelepanelikuks. Poja sõb-

ralik ja abivalmis hoiak minu suhtes on suurel määral mu abikaasa teene, sest poeg püüab igati käituda isa eeskujul.

Oma eelkooliealisi lapsi kasvatasin koduperenaisena, pühendades neile palju tähelepanu ja hoolt. Kui aga kooliteed hakkas tallama ka mu poeg, läksin minagi tööle. Nüüd oli mul aega vähem, lapsed jäid rohkem iseenele hooleks ja nende õlgadele langes senisest suurem kodune töökoormus. Ometi tõusis laste lugupidamine minu kui ema ja töötava naise vastu tunduvalt. Usun, et lapsed ei nõustuks mingi hinna eest sellega, et jääksin koju nende mugavuse suurendamiseks.

Minu eesmärgiks pole mitte ainult kasvatada endale tublisid abilisi majapidamistöõde jaoks, vaid väärilisi ühiskonnaliikmeid, kes teevad tööd töö enese pärast ja üldiseks hüvanguks, asetades ühiskondlikud vajadused kõrgemale enda isiklikust mugavusest ja heolust. Sellepärast pean väga tähtsaks seda, et mu lapsed tahaksid oma tööoskust rakendada ka väljaspool kodu, kaasinimeste hüvanguks, kogu kollektiivi kasuks. Meie maal on tööl suur ühiskondlik tähtsus ja ma pean oma lapsi kasvatama nii, et nendele saaks omaseks kommunistlik suhtumine töösse, milles avaldub isikliku ja ühiskondliku kokkusulamine. Vanemad ei peaks keelama oma lapsi naabreid abistada, nendele jõukohaseid teeneid osutada. Kahjuks selliseid siiski leidub. Olen ise kuulnud, kuidas laps, keda palusin mulle abi osutada, sai minu kuuldes riielda, et oli seda teinud. Miks kogu maja lapsed ei võiks abistada perekonda, kellel on näiteks parajasti kartulivõtmise päev, kartulite «valimisel» õuel? Kauaks jääb mulle meelde pilt, kuidas kogu maja mudilaspere aitas Ebe vanaemal noppida Ebe voodikoti jaoks sulgi. Sealjuures särasid laste näod tööinnust ja kõrvad olid kikkis vanaema jutustust kuulamas. Olengi püüdnud hoolega jälgida seda, et töökasvatus läheks välja kodu kitsastest raamidest, võtaks rohkem ühiskondliku töö piirjooned, et laps elaks koos kollektiivi huvidega, õpiks armastama ühiskondlikke ülesandeid, tarviduse korral loobuks ka isiklikest huvidest kollektiivi huvide kasuks. Lapsi tuli selles suhtes algul suunata, õige tublisti suunata, sest nad millegipärast kartsid teetegemist võõraste juures. See oli nähtavasti tingitud oma jõu ja oskuse alahindamisest ja julguse puudusest minna oma abi pakkuma. «Ma ei julge, ma ei oska,» punnisid mõlemad vastu, kui saatsin neid Mare vanaemale appi puid laduma või majahoidjale õue koristama. Küsimuse lahendasin tuttava õpetaja-pensionäri kaasabil. Kurtsin talle kord, et lapsed ei julge naabreid abistada — küllap vist kardavad keeldumist ja minemasaatmist. Hallipäine pedagoog suhtus küsimusesse tõsiselt ja nii me tol õhtul leppisimegi kokku, et ta tuleb aegajalt ja ise palub minu lapsi endale appi majapidamistöõdele. Lapsed läksid rõõmuga ja ärevalt, tagasi tulid säravate silmadega. Lõbusalt ja reipalt jutustati, mitu sületäit kumbki oli puid tassunud ja kuidas tädi

oli nende tööindu kiitnud. «Polnudki mingit erilist kunsti tarvis, täpselt nagu meil kodus — tassi kuurist puud kööki, muist lao ahju taha, muist pliidi ette, pühi põrand puhtaks ja ongi kõik. Täpselt nagu meil kodus,» toonitati uuesti. Nii selguski mulle, et senine kõrvalehoidmine naabrite abistamisest oli tõesti tingitud kartusest oskamatuse pärast. Sellest momendist alates muutus minu ülesandeks lapsi julgustada, suunata ja saata sobival momendil naabreid abistama. Iganädalased puutassimised tädi Salme juures muutusid tollel talvel kindlaks traditsiooniks. Mina aga mõlgutan tihti mõtteid, kui hea ja tervendav on vahel rääkida oma kasvatusmuredest ja -raskustest elukogenud ja targa pedagoogiga.

Lapsed mõistavad, et kollektiivselt tööd teha on palju mõnusam, lõbusam ja seega ka tagajärjekam kui omaette nokitseda. Sellele arusaamisele on oma kogemuste varal jõudnud ka meie tänava poisid. Kui midagi ette võetakse, siis tehakse seda kollektiivselt, olgu see siis oja ääres võsas majakese ehitamine, tänavanurgale liuvälja rajamine, puutassimine. Selle asemel, et Endel, Koit ja Peeter tassiks id igaüks eraldi oma köökidesse vajaliku arvu sületäisi puud, tehakse seda ühiselt. Ja seegi seik, et Koit aitas Madisel võtta nõutud koguse kätuleid üles, et Madis saaks teistega koos mängima tulla, näitab seda, kuidas ühises töös areneb abivalmidus ja kasvab seltsimehelikkus, nii vajalikud omadused edaspidises töökollektiivis. Oma kasvatustöö viljana näen ka oma tüdarta sageli abistamas kaaslasi nende töös — olgu see siis õunakooremine, õue koristamine, aiatöö või õppeülesanded. Külli töötab meeeldi kooliaias ja kohalikus aiandis marjakoristustöödel ja temas hakkab üha rohkem välja kujunema tahe töötada üldsuse kasuks.

Väga sageli kohtame ka sõprustunde ja abivalmiduse võõriti tõlgendamist kooliealiste laste hulgas, kusjuures kollektiivitunne on tihti vildakalt arenenud. Nad varjavad tihti seltsimeeste halbu tegusid, ütlevad tunnis ette, annavad oma vihikuid mahakirjutamiseks. Mu tütre läinudaastane klasski oli just selline kollektiiv, kes korrarikumiste puhul süüdlast välja ei andnud. Püüdsin kõik teha, et muuta vähemalt oma tütre meelelaadi ja tema kaudu ehk osagi klassist mõjutada. Et ta ei ütleks tunnis ette ega annaks vahetunnis oma vihikuid mahakirjutamiseks, selles jõudsim peagi ja ilma eriliste raskusteta kokkulepele. «Kui tahad olla tõeline sõber, siis teed vahetunnis oma kaaslasele, kes juhuslikult on jätnud näit. geograafia õppimata ja palub tunnis etteütlemist, kokkuvõtlikult selgeks tunni teema ja kordad seda temaga, kuni ta on selle omandanud.» — «Aga kui küsitakse vihikut mahakirjutamiseks ja ma ei anna, nimetatakse mind halvaks klassikaaslaseks.» — «Jah, seda tõepoolest ehk esialgu tehaksegi, kuid hoia endal paber-pliiats taskus ja kui tuleb kellegagi juttu algebra-

ülesannete mahakirjutamisest, pista talle kohe paber pihku, las hakkab ise arvutama, sina abista, kui ta komistab. Nii oled sa täitnud oma sõbrakohuse ja ka arvutusülesanne saab kaaslasele paremini selgeks kui niehhaanilise mahakirjutamisega.

Palju raskem oli talitada distsipliinirikumiste puhul, kus näit. süüdlase varjamiseks klass vaikis nagu üks mees. Kodus pahandada ega kurjustada ma ei võinud ei oma lapse ega ta kaaslastega, kuna sellega kartsin saavutada vaid usalduse kaotamist. Klassijuhataja ja õpilaste vahel vahetalitaja osa etendamine ka ei aidanud. «Mis klass teie küll olete, pole teil arusaamist ei heast, kurjast ega kollektiivitundest,» laususin nõrdinult oma tütrele ja ta sõpradele kord järjekordse ulakuse puhul koolis. «Aga meil on ju kollektiivitunne, mitu päeva uuritakse, aga meie süüdlasi välja ei anna,» lausuvad mulle lapsed kooris. «Jah, tõepoolest imetlemisväärne kollektiivitunne, aga vale suunas arenenud. Varsti ei saa te enam isegi aru, mis on hea, mis halb. Teid on siin praegu palju tüdrukuid koos. ehk õnnestub teil hulgakesi süüdlasele selgeks teha, et ta läheks ja vabandaks. Kui ta tunnistab oma süü üles, siis pääsevad teisedki pikaajalisest karistusest.» Umbes niisugune oli minu hoiak kogu talve vältel ja küllap seegi aitas kaasa, et õpilased hakkasid paremini mõistma, mis on õige ja tõeline kollektiivsusetunne. Kui järgmise õppeaasta algul tekkis distsipliinirikumine paralleelklassis, mille puhul süüdlased seal vabal tahtel läksid klassijuhatajalt vabandust paluma, rääkis mu tütar sellest kodus teatud austuse varjundiga hääles ja sõnades. Rõõm oli seda kuulda.

Ka tõearmastuse ja aususe kasvatamine peab algama juba lapse varaseil eluaastail.

Meie lastevanemad oleme ise sageli süüdi, kui meie lapsed on sõnas või teos ebaausad. Me oleme ilmnunud vigade puhul neid kas liiga leebelt kohelnud või siis ehk liigse karmusega eemale peletanud.

Lastes aususe ja tõearmastuse kasvatamisega tegime algust juba siis, kui lapsed — vast jõudnud välja ebateadlikust imikueast — tegid esimesi iseseisvaid samme nii kõndimises kui tegutsemises. Just selles eas pannakse tihti alus väärkasvatusele ja just sellest ajajärgust on pärit nn. «rikutud laste» halbade iseloomujoonte alged. Laste suhtes võeti meie perekonnas sel ajajärgul tarvitusele mõisted «tohib» ja «ei tohi». Need kaks sõna on aususe esimesteks eelpostideks, sest laps peab neid sõnu tundma mitte üksi vanemate juuresolekul, vaid peab oskama ka üksi olles meeles pidada, mida tohib ja mida mitte. Ja mida teha ei tohtinud, seda oli palju. Keelatud oli näiteks võtta riulilt raamatuid ja neid rebida, puutada lillevaasi ja peeglit, võtta nuga, kääre, tikke jne. Et «ei tohi» kuuldus täiskasvanutelt, kes olid kasva-

tusküsimustes alati ühel meelel, alati juba siis, kui käsi alles hakkas sirutama ihaldatud eseme poole, siis said lapsed selle mõiste selgeks võrdlemisi varakult. Aga seda tuli hiljemgi silmas pidada. Kui tulin asjatoimetustelt, oli mu esimeseks mureks silmad kõigist ruumidest üle lasta libiseda, et jõuda selgusele, kas on tehtud midagi lubamatut. Nii mõnigi kord leidsin näit. tooli lahtise kapiukse eest ja riulil seisva kommikoti suu reetlikult lahti, kõõgilaualt rosinapuru või suhkruraase, väikese maiasmoka nägu äraandlikult määrdunud ja käed kleepuvad, raamatud raamatukappi tagurpidi tagasi pandud jne. Minu küsimusele: «Kes tegi?» sain veenva vastuse: «Mina mittel!» Sellistel momentidel tuli mul võidelda mitte üksi lapse suust libisenud vale, vaid ka oma armastava emasüdamega, sest kergem olnuks võtta väike-mees sülle, pesta puhtaks ta nägu, hellitada teda ja saata ta õue, kui võõrutada teda valest.

Sageli me, täiskasvanud, tõukame mõtlematult oma lapsed ise ebaausale teele. Kord ühel palaval ja lämbel sügisel, kui terves linnas polnud parajasti müügil kärbspaberit ja ma ise olin tüdinenud alalisest DDT-ga tubade tolmutamisest ja akende kinnihoidmisest, muretsein lastele kärbselapatsid ja määrasin tapetud kärbeste eest tasu: esikus iga 10 kärbe eest kopika, elutoas 5 kärbe eest kopika ja magamistoas, mis oli kõige kärbevabam ruum korteris, iga kärbe eest kopika. Mitu päeva möödus vahejuhtumisteta ja maksin igal õhtul vastava summakese. Kord pärast minu paaritunnilist äraolekut esitati mulle arve, mis 10-kordselt ületas eelmiste õhtute summa. Muutusin tähelepanelikuks, kuigi ma ei saanud veel aru, kas on tegemist laste erilise virkuse või millegi muuga. Lapsed aga seletasid õhinal, et nemad on tõesti tapnud kärbseid kogu aja magamistoast, kui ei usu, tulgu ma vaatama. Ja tõesti, seal nad lebasid ajalehepaberil, kõik 10-kaupa ritta seatud. Kui aga tahtsin täpsemalt teada, kuidas sellega päriselt oli, selgus, et lapsed olid arusaamisele jõudnud, kuidas raha kergema vaevaga teenida. Nad otsustasid, et pole mõtet esikus tööd teha, selle asemel võib hoida ukse lahti ja tappa sama kärbe magamistoas. Laste tõsistelt nägudelt vaatas mulle vastu mu enda rumaluste peegelpilt! Milleks oli mul tarvis määrata sellist «kärbsmaksu», kuna lapsed oleksid kärbseid kahtlemata hävitanud ka tasuta. Nüüd aga minu poolt õhutatuna muutusid lapsed ebateadlikult ja tahtmatult väikes-teks spekulantideks, ebaausate tehingute sooritajateks kasusaamise eesmärgil, kelle meeli ei kõitnud enam töö, vaid kergelt saadud tasu.

Oma vigadest õpitakse üsna sageli ja edaspidi tuli meiegi perekonnas kontrollida ja silmas pidada seda, et taolisi asju enam ei juhtuks.

Milliseid tagajärgi olid kandnud meie püüdlused ja kui sügavalt oli lapsesse juurdunud ausus oma kaaslaste vastu, seda märkasin

kujukalt järgmisest näitest. Tütar oli sellal 11-aastane. Meil oli tööd tol suvel väga palju ja nii, käed täis majapidamiskohustusi, kutsusime sageli ka lapsi appi töödele, kus polnud tähtis mitte niivõrd jõud kui väledus ja töökäte rohkus. Nii juhtus ühel õhtul, mil kuiv-kerge saepurutäidis pidi kindlasti enne saabuvat vihma varjule kantama, et kutsusime appi mitte üksi oma lapsed, vaid palusime tulla ka nende mängukaaslastel. Lapsed täitsid oma ülesanded üle ootuste hästi. Nii saimegi tööga õigeaegselt valmis. Laste tööindu ja abivalmidust silmas pidades lubasin tuua valvepoest maiustusi, milliste söömise lükkasime hilise aja tõttu järgmisele hommikule. Ma kindlasti ei talitanud päris õigesti, kui kommikotti koju tuues ladusin oma kummalegi lapsele lauanurgale mõned kommid. Külli lükkas need tasakaalukana ja juba kindla väljakujunenud aumõiste ajal tagasi: «Pane need kotti, võtan homme täpselt niipalju, kui saavad teisedki. Me tegime kõik ühepalju tööd, siis jagame ka tasu võrdselt. Ma tahan olla aus.» Väike vend kordas seda kajana, kuigi ise väga ihalevalt vaatas maiustusi. Ja nii ei söönud kumbki laps ühtegi maiustust. Seda magusamini maitse- sid need aga järgmisel päeval. Siin suruti egoistlik «mina» maha selleks, et võida puhta südametunnistusega seista kollektiivi ees.

Õppimine on õpilase peamine patriotlik ülesanne, tema tähtsaim töö. Lausub ju õpilasreeglite esimene punktki: «Püsivalt ja visalt teadmisi omandada, et saada haritud ja kultuurseks kodanikuks ja võimalikult palju kasu tuua Nõukogude kodumaale.» Kuidas last on harjutatud täitma oma kooliülesandeid, nii suhtub ta edaspidi ka töösse, tuues ühiskonnale kas kahju või kasu. Sellepärast olengi ma oma lastes-õpilastes püüdnud kasvatada kohuse- ja vastutustunnet õppetöö vastu. Pidades tihedat sidet kooliga, olles kursis kooli nõudmistega, jälgin ma, et õppimine kodus toimuks hoolsalt, pidevalt, iseseisvalt ja põhjalikult, kusjuures stiimuliks olgu teadlikkus õppimise vajadusest ja tähtsusest, mitte aga lootus materiaalsele tasule. Algul tekkis minulgi sageli Külliga mõtete lahkarvamusi õppimise üle. Õpiti ainult sellepärast, et mitte halba hinnet saada. Õpiti õpetaja jaoks, õpiti isa-ema käsul ja õpiti isegi näärivanale, kui kord küsisin, miks tüdruk arvab õppimise olevat vajaliku. Õppimist iseendale, oma teadmiste täiendamiseks, ei tulnud talle meeldegi. Mitme aasta vältel tehtud selgitustöö ja eredad näited elust aitasid mind lapsi küllaldaselt veenda õppimise vajaduses. Meelutuste ega kinkide varal pole ma oma lapsi õppima innustanud ja meie perekonnas on ainult paaril korral juhtunud, et teine neist on tulnud kõju, portfelli «5», ja küsinud, mida ta nüüd selle eest saab. «Aga mida sa loodad selle eest siis saada, see ongi ju sinu otsene ülesanne ja eesmärk, et saavutad oma töös tulemusi, oled tubli.» Ja see ongi kõik. Ainult kevadeti korraldame me koolitöö lõpu puhul piduliku perekonnalaua, et tunnustada tehtud tööd.

Erinevused laste iseloomudes on tekitanud tarviduse kummagi juures erinevate abinõude rakendamise järele. Küllil on hea mälu ja taiplikkus, ta mõtestab kiiresti lahti keerulisemadki ülesanded ja suuliste ainete omandamine ei valmista talle mingeid raskusi. See, et ta omandas kõike väga kergelt ja minimaalse ajakuluga, muutis teda aga aja jooksul pealiskaudseks, õppetöösse kergelt suhtuvaks ja hooletuks. «Ma oskan nagunii, kuidagi ikka saab,» oli ta harilik vastus, kui kontrollisin õhtuti ta ülesandeid. See oli mullu. 5 aastat oli ta õppeaasta lõpul toonud koju kiituskirja ja minu valvsus oli uinutatud lapse edust. Märkasin muudatust alles 6. õppeaasta I veerandi lõpus, kui hakkasid ilmuma esimesed kriitilised «kolmed», tingitud nii saabunud murranguaastatest kui ka klassikollektiivi üldisest töömeeleolu langusest. Tuli hakata õppeedukust parandama ja mis kõige tähtsam, suunata õigetele radadele Külli suhtumine töösse üldse. Kõike tuli alata peaaegu algusest: veenda, selgitada ja pidevalt kontrollida kodust ettevalmistustööd kõikides õppeainetes. Õnneks polnud lapses minnalaskmise meeleolu ja käegalöömine maad võtnud ja selletõttu oli viga veel kergesti kõrvaldatav. Tööd selle kallal oli aga tublisti terve talv ja alles kolmandal veerandil märkasin uuesti tärgranud töötahet ja püüdlikkust, paranes ka õppeedukus. Saamatajäänud kiituskirja puhul lausus Külli ise: «Vaata, mida tegi üksainus veerand lohakat õppimist.» Tänavu sügisel seadis ta aga endale juba ise loosungi: «Õppida, õppida, õppida!» Senini on temas nõudlikkus enda vastu püsinud.

Koit omandab õppeaineid raskemalt, pikkamööda ja suuremate jõupingutustega, kuid selle teevad tasa visadus, hool, kohusetunne ja väga suur püüdlikkus, mis juba ise dikteerivad talle koolikohustuste õigeaegse ja täpse täitmise. Sellest järeldub, et nn. «andekad lapsed» vajavad täpselt samapalju ja võib-olla teistest veel rohkemgi kontrolli koduste ülesannete täitmise üle.

Et lapsed kasvaksid julgeiks, energilisteks, teotahtelisteks, algatusvõimelisteks, leidlikeks ja aktiivseiks inimesteks, on vaja nendes nimeetatud omadusi arendada. Selleks pean kohaseks innustada neid osa võtma pioneiriorganisatsiooni tööst, kunstilisest isetegevusest, klassivälisest ringidest, matkadest ja suunata neid tegelema spordiga. Kindlasti tuleb jälgida ka nende päevarežiimi ja sellest kinnipidamist.

Kohusetunde kasvatamisel on tähtis, et lapsed järjekindlalt võtaksid osa kohustuslikest üritustest koolis (näit. kooliaia korrashoid) ega puuduks põhjusteta ka pärast kooli toimuvailt huvialaringide töökoosolekuilt. Juba eelkoolieas suunasin neid ujumiskursustele, uisutama, tantsutundi, mudilasringidesse, kusjuures oli nõudeks mitte ühestki tunnist põhjusteta puududa. See arendas lastes kohusetunnet ja järjekindlust. Eriti kohusetruult võttis Koit osa isa töökohas korraldatud

mudilasringi tööst. Ta käis seal kahe aasta vältel kaks korda nädalas ja kordagi ei mangunud ta kojujäämist, kuigi vahel oli pooleli põnev mäng. Vastupidi, mul polnud tarvidust teda isegi hüüda, sest kella vaatamine oli ta enda mure.

Et nõudsin lastelt endale võetud kohustuste täitmist juba eelkoolieas, pole sellega raskusi olnud ka koolieas, kuigi valvan ka nüüd, et see, mis on alustatud, viidaks ka lõpule.

Koit, väiksem ja alles ilma väljakujunenud huvialadeta, vajab rohkem suunamist, ergutamist ja innustamist osavõtuks kollektiivsetest üritustest.

Et Küllis eneses peitub juba palju energiat ja teotahet, siis tuleb tema juures rääkida mitte niivõrd aktiivsuse kasvatamisest kui olemasoleva aktiivsuse õigest rakendamisest ja suunamisest. Ta võtab pidevalt osa spordikooli tööst ja on aktiivne liige pioneeriorganisatsioonis. Sügiseti aga on palju mõtlemist, millisest õpilasringist osa võtta. Ta tahaks tegelda nendes kõikides. Ta armastab väga raamatuid, on võrdlemisi tugev kirjanduses ja katsetab ka ise kirjandusliku omaloominguga, sellepärast olen teda suunanud kirjandusringi, õhutanud astuma ajakirja «Pioneer» juurde asutatud kirjalaste klubi liikmeks, tegema «Pioneerile» kaastööd ja osa võtma kirjandusvõistlustest.

Iga ühiskondlikult kasulikuks tööks vastuvõetav inimene peab olema kasvatatud sotsialistliku patriotismi vaimus. Inimese patriootilised tunded kasvavad armastustundest talle lähedaste inimeste ja paikade vastu. Seepärast lähtusin siin armastustunde süvendamisest kodu ja kodulinna vastu.

Lastes armastuse kasvatamist koduümbruse vastu alustasin juba nende varases lapsepõlves, mil inimhing on kõige vastuvõtlikum iga-sugustele mõjudele ja temas hakkavad kujunema püsivad arusaamad ja tunded kogu edaspidiseks eluks. Mulle on sealjuures suureks abiks olnud ajalooliste sündmustega tihedalt läbipõimitud kohad ümbruskonnas, kultuuritegelaste elulood, meie rahva kultuuriajaloolised saavutused. Kui andsin oma lastele edasi kuiva ajaloolist materjali mõne ausamba või mälestustahvli kohta, ei äratanud ma lapses huvi oma seletuste vastu. Kuid kui haarasin vastavat probleemi laiemalt, põimides sekka rahvasuust kuuldot ja põlvest põlve edasi antud kuuldusi paikkonna või ajaloolise isiku kohta ja lisisin võimaluse korral ka oma mälestuskilde, andis see häid tulemusi. Lastes ärkas huvi ja teadmistejanu, soov kuulda rohkem, lugeda rohkem.

Kodumaa-armastusest, mis on tihedalt seotud austusega rahva vaimuvara — kunsti, kirjanduse, muusika, looduse, ajaloo, rahva tavade ja kommete vastu, kasvab välja poolehoid kõikide rahvaste suhtes. Seda on aidanud süvendada veel ka see, et mu lapsed on viibinud mitmel suvel Leningradis tädidel külas, kus ühise sõbraliku perena

elavad koos venelane, ukrainlane ja eestlane, kes üksteisega saavad suhelda vene keele abil. On väga tervitatav nähe, et pioneerorganisatsioonid ja ajakirja «Pioneer» kirjalaste klubi innustavad omakorda lapsi pidama kirjavahetust õpilastega teistest vennasvabariikidest ja rahvademokraatiamaadest. See süvendab rahvaste sõprust ja kasvatab noori proletaarse internatsionalismi vaimus.

Meie pere eesmärgiks on kasvatada lapsi nii, et nad saaksid tublideks nõukogude inimesteks. Selle saavutamiseks aga lähtume reast meie arvates väga olulistest nõuetest. Siin nad on:

1) lastele olgu eeskujuks vanemate käitumine ja vastastikune lugupidamine;

2) vanemate järjekindlus ja üksmeel kasvatustöös;

3) vanemliku üleoleku mahasurumine ja laste eneseväärtuse- ja võrdsustunde tõstmine perekonnas;

4) vanemlik enesekriitika;

5) vanemate pidev enesetäiendamine pedagoogiliste teadmistega;

6) pidev ja seltsimehelik huvi laste tegevuse vastu;

7) individuaalne lähenemine lastele ja nende usalduse võitmine;

8) tihe side ja ühtsed nõuded kooliga.

Neid põhimõtteid silmas pidades oleme saavutanud kasvatustöös mõningat edu.

KODUSE KASVATUSE KOGEMUSI

AUGUST TIKO,

Viljandi IV Keskkooli lapsevanem

Elame kommunismile ülemineku ajastul. Meie areng peab olema terviklik, kätkema kõiki eluavalduse vorme, ühiskonna kogu elu. Sellesse tervikusse kuulub ka kasvatusteadus kui olulisemaid teadusi kommunistliku isiksuse kujundamise seisukohalt.

Käesolevgi kokkuvõtte laste koduse kasvatuse kogemustest tahab olla pisipanuseks kasvatusteaduse suurde varasalve.

Tuttavate lastevanemate ringis olen korduvalt kuulnud väljendust: «Mis teil viga, teie lapsed õpivad hästi, tahavad õppida!» Teinekord lisatakse sellele juurde, et nad on ka korralikud, hästi toidetud, terved ja tugevad. Küsitakse, mil viisil ma oma lapsi toidan, kuidas suudan neid korralikult rõivastada ja muud sellesarnast.

Selliste mõtteavalduste puhul on mulle selgeks saanud, et need on tehtud ilma küsimusse sügavamalt süvenemata, seda lähemalt tundmata. Mõnikord on jäänud aga mulje, et minu lapsi peetakse teistest kuidagi erinevateks. Teinekord jälle tundub, nagu oletaks küsija minust erilist oskust, mille abil suudan oma lapsed õppima panna, hoida neid ulakaks muutumast, kasvatada neid piiratud materiaalsete võimaluste juures terveks ja tugevaks. Mul ei ole lapsi mitte üks või kaks, vaid viis, ja nimelt: pojad Imand — 23 a., Alo — 21 a., Vilik — 15 a., Tammo — 13 a., ja tütar Ele — 18 a. vana. Kõik lapsed käivad veel koolis: vanim 17-ndat aastat ja noorim 7-ndat aastat. Seejuures on laste ema raskelt haigestumisest möödunud 13 aastat ja tema surmast 8 aastat.

Mu lastel oli väga hea ja hoolitsev ema ja seepärast pühendan käesoleva ülevaate meie laste kasvamise ja inimeseks kujunemise tege-likust käigust tema mälestusele. Ema peamiseks sooviks peale haigestumist oli elada veel niikaua, et ükski lastest enam n. ö. hoidmist ei vaja. Laste ema selline soov võitles raske haigusega 5 aastat ja jäi ka võitjaks: noorim laps, poeg Tammo, oli ema surma ajal juba 5-aastane ja teist aastat lasteaia kasvandik.

Peale laste ema surma on minul tulnud lapsi kasvatada täiesti ükski. Mul ei ole selleks suureks ülesandeks mingeid erakordseid või-

meid. Teenistujana olen olnud harilik töötaja. Ka töökoha poolt ei tehtud mulle mingisuguseid soodustusi, et laste ja kodu jaoks jääks rohkem aega ning jõudu. Esines otse ümberpööratud nähe — olin koor-
matud keskmisest hoopis kõrgemal määral. Võtsin aktiivselt osa ka
ühiskondlikust tööst. Käesoleval ajal olen pensionil.

Vastuseks mulle esitatud küsimustele laste kasvatamise kohta kir-
jutasingi käesoleva töö.

Lapsed on elavad ja areneva mõistusega olevused, keda on raske
kasvatada ühesuguste näidisevõtetega. Selletõttu on ühes perekonnas
sobivail kasvatuslikel võtteil teises perekonnas juba hoopis väiksem
väärtus, või puudub see üldse. On ju üksikuis perekondades väga eri-
nevad nii lapsed kui lastevanemad, nende kodused olud ja elamistingi-
mused. Õpetajail on hästi teada, kui kirju on õpilaste pilt esimestes
klassides iga uue kooliaasta algul. Erinev on laste vaimne arenguaste,
erinevad on iseloomud. Veelgi teravamad on erinevused lastevanemate
juures — nende hariduses, huvides ja mentaliteedis.

Esitatud põhjusel on oluline, et lastevanemad oleksid pädevad vä-
hemalt laste koduses kasvatuses kasutamist leidnud peamiste ja põhi-
liste võtete ning põhimõtete osas. Kui lastevanemail selle juures jääb
teadmistest vajaka, on neil alati võimalik pöörduda nõu ja juhutuse
saamiseks kas mõne õpetaja, vastava nõuandla (nagu selleks meil
Viljandi rajoonis on pedagoogiline kabinet) või isegi mõne vastava ala
teadlase poole.

Minugi perekonnas valitses alguses soov kasvatada lapsi tunnus-
tatud ja väljakujunenud kasvatuslike võtete järgi. Edasine elukäik
aga võimaldas teha seda vaid piiratult. Meie kasvatuslikud võtted
kasvasid välja elust endast, läks vaid vaja arvestamise oskust, millist
võtet eelistada ja kuidas seda paremini rakendada.

Peamine põhimõte laste kodusel kasvatamisel.

Lapsevanema üheks tähtsamaks eluülesandeks on kasvatada oma
lastest head inimesed, tubliid, ausad ja töökad Nõukogude kodanikud.

Iga lapsevanem peaks olema suuteline mõistma seda lihtsat tõde,
et mida paremini ja mida täiuslikumaks ta kasvatab ning kujundab
oma lapse isiksuse, seda täiuslikum on kogu meie järgmine põlvkond,
tulevikühiskond.

Tähtsale kohale kasvatuslike põhimõtete hulgas asetan isikliku
eeskuju. Iga eestlane tunneb vanasõna: «Käbi ei kuku kannust kau-
gele!» Või teiste sõnadega: millised on laste vanemad, sellised on
tihtipeale ka nende lapsed. Kui lapsevanem ei soovi lapse juures näha
oma isiklike negatiivseid iseloomujooni või kalduvusi, peab ta neist
ise vabanema.

Lastevanemad võivad oma laste juures tähele panna nende endi, s. o. lastevanemate või teiste täiskasvanute matkimist, nii nende heade kui ka halbade iseloomujoonte jälgendamist. Nii mõnedki lapsevanemad on harjunud selle kohta ütleva: «Lapsed on alles noored ja rumalad, nad ei tea veel, mida teevad!» Selline vaade laste matkimisele on väär. Ka siis, kui lapsed tõesti veel ei toimi teadlikult, võib matkitud käitumine neile külge jääda. omaseks saada. Veel enam — sellest kujuneb tulevase inimese iseloomujoonekesi, vahest isegi valitsevaid jooni.

Arvestades isikliku eeskuju väga suurt tähtsust kasvatusesüsteemis, tuleb sellesse ka vastavalt suhtuda.

Selle kohta, kuidas isiklik eeskuju negatiivselt mõjub, toon mõne elust võetud näite. On perekondlik koosviibimine. Peolaul on rikkaliku toitumise valiku kõrval ka mitmesuguseid alkoholi sisaldavaid jooke. Jookide sagedase maitsemisega nõrgeneb ühtlasi nii mõnegi koosviibija distsipliinitunne. Sõnad ja jutt muutuvad üha valjemaks ja ebaviisakamaks, joobutakse. Koosviibimisel on ka lapsi. Sellistelt perekonnapidudelt saavad «algõpetuse» paljud lapsed, kes hiljem esinevad korrarikkujainana nii klassikollektiivis kui mujal. Tihtipeale on selliste koosviibimiste peamõtteks lõbutsemine. Ja tagajärjeks? Et sellele järgneval ajal tuleb elada kokkuhoidlikult — pidu on läinud kalliks. Suurimaiks kannatajaks on aga lapsed. Neil ei ole olnud ei eeskuju, õiget rõõmu ega korralikku toitugi koosviibimisele järgneval ajal.

Alles äsja külastasin üht perekonda, kust käib koolis neli last, neist kõige vanem 7-ndas klassis. Perekonnas olid külalised. Istuti ümber laua ja mängiti kaarte. Kaheks partneriks kaardimängus olid laste isa ja ema. Kaardilauas liikus ühtlasi ringi napsiklaas ja suupiste. Paistis, et see polnud mingi erandjuhtum, vaid perekonnas juurdunud harjumus. Kas võib selline vanemate ajaviide pakkuda lastele mingit positiivset eeskuju? Ei vähimatki! Küll aga viitab toodud juhtum laste isa ja ema isikliku, laimatu eeskuju puudumisele.

Lastele sünnipäevi või muid tähtpäevi korraldades olen juhindunud mõttest kasvatada lapses esteetilist arusaamist ja maitset. Olen püüdnud lasteski arendada oskust selliseid tähtpäevi iseseisvalt korraldada. Luban lastele kutsuda külla mõne parema mängukaaslase või koolisõbra, et nad koos olles tunneksid endid hästi, oleksid rõõmsad, ja et see päev kaunina ja kirkana jääks lapse mälestusse.

Lastevanemate üheks tõsiseks püüdeks olgu, et perekondlikud koosviibimised ja peod pakuksid lastele head, mitte halba eeskuju. Need koosviibimised peaksid muutuma kainemaks söögi-joogi ja kultuursemaks seltskondliku ajaviite pooldest.

Halva eeskuju üks variante on perekondades esinev õpetajate halvustamine, tuttavate ja sugulaste tagarääkimine.

Meil esineb küllalt lastele ebaõige eeskuju andmist, nende ebanõukogulikku hooldamist ja kasvatamist ka vanavanemate poolt. See käib eriti ateistliku kasvatuse kohta. Juhtub harva, et mõne vanavanema juhtimisel saavutab laps õige ellusuhtumise.

Tänapäeva eluvildis esineb halva eeskuju poolst kõige sagedasema ja nakatavama pahena suitsetamine. See nakatub isegi juba eelkoolieas, peamiselt aga kooli- ja noorukiaastail. Mittesuitsetajana on mul raske mõista suitsetajate õpetajate enesetunnet, kui nad õpilastele tahavad selgitada suitsetamise kahjulikkust. Nad ju ise annavad halba eeskuju, ise raskendavad mittesuitsetamise distsipliinist kinnipidamist koolis. Aga meil esineb koole, kus kõik õpetajad suitsetavad.

Leidub veel perekondi, kes elavad ühetoalistes korterites. Laste elamis- ja õppimistingimused neis on halvad, on kitsas ja puhast õhku napilt. Ei ole aga sugugi haruldane nähe, et laste isa, mõnikord ka ema, selle toakese päeva jooksul korduvalt tubakasuitsu täis puhub. Raske on kujutleda hoolimatumat suhtumist oma lastesse.

Ka laste juures esinevad petmise, salgamise ja valetamise nähud on sageli halva, sellekohase eeskuju vili. Minu laste juures on ülalnimetatud pahesid esinenud õige tagasihoidlikult. Selle põhjuseks pean asjaolu, et laste kodust mänguseltsiliste ringi on valitud, isegi kasvatatud.

Kõnesolevate pahedega võideldes olen paremaid tulemusi saavutanud range juurdlemise ja põhjaliku selgitamise abil iga avastatud juhtumi puhul.

Õpetajate osas pean negatiivse eeskuju pakkumise kohta tooma veel teise näite, mis laste kaudu on kajastunud minugi perekonnas. Jutt on õpetajate rõivastusest. Kahjuks leidub meil veel õpetajaid, kes klassi lähevad ebasobivalt silmatorkavas rõivastuses, mingituna ja kannavad töö juures väljapaistvaid ehteid.

Õpilaste osas on kehtestatud kindlad nõuded vormirõivastuse näol. Kasvatuslikult on tähtis, et õpetajate rõivastus ei oleks neile nõudeile risti vastu käiv. Õpetajate töö rõivastus olgu tagasihoidlik, harmooniline nii oma löike, tegumoe kui ka värvitooni poolest.

Ükski õpetaja ei tohiks enda eeskuju tähtsust unustada ka väljaspool kooli, igas paigas, kus viibivad lapsed ja õpilased.

Laste mäng ja töö, kutseala kujunemine

Lapse peamiseks tegevuseks on mäng. Varases lapseeas on see suure tähtsusega. M. Gorki ütles täie õigusega: «Mäng on laste tee maailma tunnetamisele, milles nad elavad ja mida nad on kutsutud muutma». Lapse kasvades mängu osa väheneb, asemele tulevad mit-

mesugused huvialad, töö ringides, sport. Kuid võimaldades lapsele küllaldaselt aega mänguks ja muuks teda paeluvaks tegevuseks, tuleb ühtlasi last varakult õpetada ja harjutada täitma jõukohaseid töid kodus majapidamises, ema ja isa abistamises. Lapsed teevad seda meeleldi ja hoopis suurema innuga, kui neilt võiks oodata. On huvitav märkida, et vanemaks saades see ind ja huvi vaibub. See koondub nüüd uute huvialade juurde.

Minu perekonnas ei ole ükski lastest kunagi tõrkunud täitmast temale kodus majapidamistöös antud abistamisülesandeid. Abistamise vajalikkust ja tähtsust on tulnud aga lastele selgitada.

Minu lastel on alati olnud kindlad kohustused endateenindamise osas. Nende kohustuste hulka on kuulunud mänguasjade, voodi, rõivaste, jalatsite ja kooliasjade pidev korrashoid. Muud ülesanded on olnud peamiselt ühepäevased ja ühekordsed. Nende andmisel olen arvestanud laste koormust koolitöö tegemisel, mis igapäev pole ühesugune.

Koduseid abistamisülesandeid olen andnud põhimõttel, et lapsed saaksid algteadmisi kõigist koduse majapidamise toimingust. Vastavalt püstitatud eesmärgile ja põhimõttele on minu lapsed täitnud järgmisi koduseid töid: vee ja küttematerjali kööki toomine, toidu valmistamine või ülessoojendamine, toidunõude pesemine, toidukeetmise ettevalmistamine kartulite koorimise ja juurvilja puhastamise näol, ahju kütmine, osavõtt suuremast pesupesemisest või isiklike esemete iseseisev pesemine, pesu triikimine, vajalikud paikamis- ja nõelumistööd. Suviste tööde hulka on kuulunud veel kartulite mahapanek ja juurviljapeenarde tegemine, nende hooldamine ja saagi koristamine, küttematerjali saagimine ning tükeldamine.

Laste osavõtt kodusest majapidamisest ja abistamisülesannetest on leidnud õigustuse ka tegelikus elus. Minu vanematel poegadel ja tütreil, kes õpivad kõrgemates koolides, ei ole olnud raskuseks ise toitu valmistada, pesu pesta, sokke ja sukki nõeluda või midagi muud vajalikku toimetada. See vastab ka üliõpilasliku majapidamise piiratud ressursidele. Ma ei ole ka märganud ega kuulnud, et mu lapsed oleksid ükskõik missugust tööd kunagi hābenenud.

Rāākides kodusest majapidamisest tahan puudutada üht meie aja perekonnaellu jäänud ja väljajuurimist vajavat igandit. Jutt on iga perekonna koduste toimetuste ebavõrdsest jaotamisest isa ja ema vahel, kui mõlemad töötavad, mis on nüüd harilik nähe. Loomulikult peaksid isadki olema suutelised täitma igasuguseid koduseid toimetusi. Väga tagasihoidlikult või üldse mitte on laste isad tegelnud oma laste kasvatamise ülesannetega. Aga need ülesanded on nendegi jaoks tõeliselt olemas.

Mida siis võiks ja peaks tegema laste isa? Ta peaks kontrollima laste koolipäevikuid ja jälgima nende poolt õppeülesannete korralikku täitmist. Selle juurde kuulub laste abistamine, mis aga kunagi ei tohi kujuneda õppeülesannete täitmiseks lapse eest. Selline abistamine oleks lapse õppimise otsene kahjustamine.

Kui ema õpetab lastele toiduvalmistamist, õblemist, nõelumist või paikamist, õpetab isa neile mõnesugust meisterdamist ja tööriistade käsitlemist, kummijalanõude paikamist või kontsapeleki alla löömist jms.

Isa peab olema teadlik laste tegevusest ringides ja kehakultuuri ning spordi alal. Tal on tähtis jälgida laste vaba aja veetmise viisi, nende mängukaaslasti ja sõpru, töökoormust ja tervislikku seisundit.

Paljud isad ei taha neid vajadusi mõista. Nende piiratud arusaamise järgi on kõik nimetatud ülesanded tühised ega vääri täitmist mehe poolt. Ütlen neile siinkohal: «Tehke proovi! Püüdke ausalt täita kõiki laste ema seniseid ülesandeid koduse majapidamise ja laste koduse kasvatuse alal.» Ma ei usu, et arvamuse naise ülesannete kergusest siis veel püsima jääks. Et aga isa suudab sama, mida ema, seda tõendavad minu elukogemused.

Laste kasvamise ja arenemise käigus on vanemal tähtis jälgida lapse kalduvusi ja loomupäraseid eeldusi. Nende avastamine on tähtis lapse tulevase kutseala valiku seisukohast. Lapses ilmnenud võimeid tuleb püüda arendada. Seejuures ei tohi aga ande arendamisel minna liiale, arvates, et on leitud imelaps, ega teha huviala lapsele ebameeldivaks liigse sündimisega.

Kas ja kuidas on andekus avaldunud minu laste juures?

Koolis õppides avaldus minu vanema poja Imandi joonistamisanne. Püüdsin seda arendada vastavas ringis. Poissi huvitas aga ka tehnika ja nii sai temast ka mudellennukite ehitaja. Siis leidis aset sündmus, mis avaldas mõju kogu tema edasisele elule ja kutseala valikule. Viljandi Pioneeride Maja juhataja sm. J. Moks pidas Imandi, vaatamata poisi noorusele, kõige kohasemaks kandidaadiks Pioneeride Maja mudellennuringi instruktori kohale. Imand õiendas vajalikud katsed instruktorikutse saamiseks ja asus innukalt tööle. Instruktoritöös oli ta väga hoolas ja täpne. Tähtsaks komponendiks selles töös oli tasu saamine, mis võimaldas lapsel täita mõne väikese erisoovi perekonna kitsastes majanduslikes tingimustes. Seoses selle tööga kasvas Imandis tahe kõrgema erialase hariduse omandamiseks, kasvas vastavalt ka õppeedukus üldhariduslikus koolis.

Sarlakihaiguse tüsistuse tõttu oli Imandil tekkinud terviserike. See ei lubanud tal mõelda aeronautika õppimisele, mis kujunes tema sooviks tegutsemisel mudellennukitega. Keskkooli heade hinnetega lõpetanud, siirdus Imand siis edasi õppima Tallinna Polütehnilisse Insti-

tuuti, kus valis oma erialaks laeva jõuseadmed. Ta on õppinud hästi ja on praegu instituudi diplomand. Joonistamisanne on talle kasulik ka praeguse kutseala juures.

Teise lapse, poeg Alo juures ei ilmnenud erialast andekust ei enne kooli ega ka varasemal kooliaastail. Viljandi II Keskkooli tehnikaringis oli tal koolis õppimise ajal keskseks huviobjektiks raadio, selle vastuvõtja konstrueerimine ja ehitamine. Alo palus minu luba koduse mittetöötava raadiovastuvõtja lammutamiseks. Ta sai selle loa. Ja lihtsast algusest kujunes Alot sügavalt haarav huviala. Isal kadus mure, kuidas Alo täidab oma vaba aja, kuidas kulutab oma vähese raha. Kogu oma raha kulutas Alo raadio juures vajalike materjalide ostmiseks. Vabast ajast tuli tal isegi puudus.

Keskkooli hästi lõpetanud, soovis Alo minna raadiotehnikat õppima. See soov aga ei täitunud väga piiratud kohtade arvu tõttu vastavas kõrgemas erioõppeasutuses. Nüüd sooritas temagi sisseastumiseksamid Tallinna Polütehnilisse Instituuti ja asus seal õppima tööstusettevõtete elektrifitseerimise eriala. Alo õpib praegu 4. kursusel, on truiks jäänud oma lemmikharrastusele ja tegeleb sellega võimaluse piires. Ta huvitub laboratoorsetest töödest ja omab nende teostamisel märkimisväärselt süvenemis- ja konstrueerimisoskust.

Mõlema vanema poja kutseala valikul sai suunaandjaks koolipäevil alustatud tegevus tehnikaringis ja selle toetamine vanema poolt.

Minu kolmanda lapse — tütre Ele juures ilmnes varakult tugev joonistamisanne. Vastav huvi lõppes aga koos joonistamistundidega kooli 6. klassis. Selle huvi asendas sport, õppimine ja treening laste spordikooli kergejõustiku osakonnas. Ei aidanud ka isa selgitus, et tütrel puuduvad head eeldused väljapaistva spordialase edu saavutamiseks. Alles keskkooli lõpuklassis sai Elele selgeks, et isal oli õigus. Tütre joonistamisande väljaarendamises tekkinud lünga täitmiseks korraldasin nii, et paralleelselt õppimisega valmistas Ele ligi 3 a. jooksul minu töökoha tehasele kõik vajalikud näitlikud diagrammid ja tabelid ning mitmesugused muud tööd näitliku agitatsiooni alal. Selliseid töid tegi ta ka oma kooli jaoks. Sellest tööst oli tütrele palju kasu, kui ta, keskkooli hõbemedaliga lõpetanud, siirdus eksameile Riiklikus Kunstiinstituudis. Hoolimata tihedast konkurentsist saavutas tütar oma andekuse ning tugeva tahtejõuga eesmärgi: sooritas sisseastumiseksamid ja asus kunstiinstituudis õppima arhitektuuri. Kutsepraktika täitmise korras on ta juba omandanud ka müürsepa 4. kategooria kvalifikatsiooni.

Uue koolisüsteemi ellurakendamine töötab märgatavalt kergendada kutseala omandamist minu kahel nooremal lapsel. Nüüd pannakse sellele alus juba õppimisel üldhariduslikus koolis.

Noorematest lastest õpib poeg Vilik keskkooli 9. klassis. Kooli tootmisõpetuse programmi ainena õpib ta sideasjandust. See näib teda huvitavat. Ta täidab väga hoolikalt ka oma ülesandeid joonestamises. Jääb loota, et õpitavast kujuneb alus Viliku tulevaseks kutsealaks, kuna ta mõnel muul alal ei ole ilmutanud erilist annet. Ka poeg Tammo, kes õpib 7. klassis, ei ole osutanud ühelgi alal erilist annet, mis oleks just väljapaistev ja vääriks suuremat tähelepanu. Tundub, et temagi loomupärane kalduvus tuleb alles avastada õppimise-töötamise normaalses käigus.

Hästi õppimise tähtis probleem

Laste hästi õppimise küsimus huvitab vähem või rohkem kõiki lastevanemaid.

Nüüavormelilt laste hästi õppimiseks pole olemas ega ole kunagi olnud. Ka minul oma laste jaoks mitte. On lapsi, kes hästi õppimiseks vähimatki keelitamist ei vaja. Selliste hulka on minu lastest kuulunud tütar Ele. Teda tuli isegi tagasi hoida, et ta ei kahjustaks oma tervist. On teisi lapsi, kelle juures piisab mõõdukast selgitamisest ja õhutamist. Sellesse lastegruppi kuulus mu vanem poeg Imand. Edasi leiame nn. «hea peaga» lapsi. Et aga «hea pea» teeb õpitava vastuvõtmise lapsele liiga kergeks ja tekitab lapses passiivsust, tuleb selliseid lapsi pidevalt kontrollida, õhutada, äratada neis iseteadvust, isegi auahnust. «Hea peaga» laste hulka kuulus ka mu poeg Alo. Tema klassikaaslased ütlesid, et Alo võiks õppida ainult «viitele». Ka minu nooremad, Vilik ja Tammo, on mõlemad küllalt andekad, s. o. «hea peaga» poisid. Et Vilik õppimises on iseseisvam ja tahtejõult tasakaalukam, suudab ta kindlustada ka oma õppeedukuse. Tammo juures aga ei pääse piisav andekus küllalt mõjule. Selle põhjuseks on asjaolu, et ta on rahutum, tasakaalutum ja nõrgemalt arenenud. Tammo mänguiga on olnud kõige pikem ja ta isegi on jäänud kõige lapselikumaks.

Siit tuleneb otseselt väikelapse, eelkooliealise ja nooremasse koolikka kuuluva lapse kasvatamise probleem.

Normaalsemate elamistingimuste tõttu sain oma vanema lapse Imandiga tegelda kõige enam. Sellest sõltuvalt oli tema vaimne aremine kiirem, ta oli ja on suhteliselt täiskasvanum, tahtejõulisem ja täpsem. Kaasa mõjus kindlasti ka tema kui vanima lapse osa perekonnas. Seevastu on märgatav Tammo suhteline lapselikkus samas õppimis- ja vanuse-astmes. Ja nii tuleb mul Tammo õppeedukuse tagamiseks nüüd tasa teha puudujääk temaga tegelemise osas.

Hästi õppimise ja edasijõudmise küsimuses ei oma nimetamisväärtset kaalu lastevanemate poolt sageli esitatav väide, et 7-aastaselt on laps kooli astumiseks veel noor ja vähe arenenud. Minu kolm last on

keskkooli lõpetanud 17 a. vanuses, neist tütar Ele kõige paremini, kuigi ta kooli astumisel veel ei olnudki 7-aastane.

Lapsed muutuvad «targaks» ja iseseisvaks küpsemise perioodil. See on mõnevõrra õppimist ja õppeedukust häiriv aeg, mida tuleb arvestada igal lapsevanemal. See aeg nõuab lapsevanemalt suurt kannatlikkust ja taibukust. Olen seda läbi elanud ka oma laste juures.

Õppeedukuse tagamiseks on tähtis vastava aine õpetaja isik, tema suhtumine õpilasesse, õppeaine käsitlemise ja huvitavaks tegemise oskus. Esineb küllalt juhtumeid, et tugevale ja hoolsale õpetajale järgneb nõrgem ja hooletum, või ümberpöörduvalt. Kohe kajastub selle mõju ka lapse õppimises. Hästi õppimise küsimuse nurgakiviks iga lapse juures pean vanemate pidevat huvi lapse õppimise vastu, õppimistingimuste igakülgset parandamist ja esinevate häirete kõrvaldamist. Kõik see on tagajärjekam, kui lapsevanem toimib raskuste ja häirete puhul kooskõlastatult lapse klassijuhatajaga ja õpetajatega.

Kehakultuur ja tervislik toitmine

«Terves kehas terve vaim!» See on üldtuntud tõde ja põhimõte. Minagi kuulun selle toetajate hulka. Kõik minu 5 last on sportlased.

Vanem poeg Imand laste spordikoolis ei käinud. Tal oli tervise-riike ja puudus aegki selleks. Imand oli keskkoolis ALMAVÜ aktivist laskespordi alal. Temast sai laskesportlane, kes saavutas üsna väljapaistvaid tulemusi isegi üleliidulisel koolinoorte võistlusel. Ta on jäänud spordile siiani truuks. Sport on temale olnud tähtis ka vaheldust ja meelelahutust pakkuva tegurina.

Teisest pojast, Alost, on kehakultuur teinud minu lastepere füüsilisel kõige tugevama liikme, kusjuures ta enne laste spordikooli astumist oli väike ja nigela kehaehitusega poiss. Ta on spordile truuks jäänud ka õppimisel kõrgemas koolis, olles praegu Tallinna meister sportliku võimlemise II järgus. Alo on ühtlasi aktiivne spordikohtunik ja kuulub sellena I kategooriasse.

Enne laste spordikooli astumist oli tütar Ele samuti väike ja nõrgavõitu laps. Tema füüsiline arenemine sai seal hea tõuke. Juba 15 a. vanuselt oli Ele võimeline kooli suvevaheajal töötama võrdselt täiskasvanutega.

Poeg Vilik oli minu lastepere kõige nõrgem laps, Tammo aga kõige haiglasem. Nendegi osas riskisin taotlema kehakultuuri abi. See risk on olnud õigustatud. Vilik on spordikoolis 4-ndat ja Tammo 5-ndat aastat. Mõlemad poisid on nüüd tugevad ja terved. Vilik kuulub korvpalliosakonda ja ka kooli korvpallimeeskonda. Tammo käib võimlemise osakonnas ja teda võib õigusega nimetada perekonna spordientusiastiks. Ta on koolis olnud tegev mitmel spordialal ja mitte tulemusteta.

Sportlikku tegevust tuleb esile tõsta veel lapse, õpilase või nooruki vaba aja kultuurse ja kasuliku täitmise hea abinõuna.

Kehakultuuri kõrval omab laste tervisliku seisundi kindlustamise osas suurt tähtsust nende tervislik toitmine.

Minu laste toidusedelis on olnud tähtsal kohal jämedad leivatooted, kartul ja juurviljad, juurvilja- ja kaunviljasupid. Hoopis vähem tarvitatakse saiatooteid ja suhkrut. Toidu mõnesuguste puudujääkide korral on tähtsat osa etendanud kalamaksaõli. Võimalikult rohkem on tarvitatud marju ja rohelist aedvilja. On kindlalt kinni peetud igaks toidukorraks sooja toidu ja jooigi serveerimise nõudest. Sagedasti esineb laste toidusedelis putrusid mitmesuguste lisanditega. Söömisel on rakendatud osalist ratsiooni printsiipi — iga laps peab sööma oma toidu. Meil ei ole esinenud mõne toidu mittesöömist, kuigi iga toit ei maitse ühesuguselt.

Olen näinud perekondades minu poolt teostatud laste toitmise viisile mõndagi vastukäivat. Lapsed valivad toitu. Nad söövad seda, mis rohkem meeldib. Emad on valmis laste soove rahuldama. Toituvusele selle juures tähelepanu ei osutata. Nii esinebki, et süüakse rohkem saia ja suhkrulisandiga toite, vähem teisi.

Laste majandusliku taibu kasvatamine

Lastes tuleb juba väikelapse-east peale kasvatada ja arendada majanduslikku taipu.

Iga majanduslik tegevus on seoses töö ja tootmisega. Lapsele peab selgitama töö määravat tähtsust inimese elus. Sellega seoses õpib laps hindama ka raha kui töötamise vahetu tulemuse tähtsust ning mõistma selle osa inimese igapäevaste elutarbeliste vajaduste rahuldamisel.

Minu perekonnas ei ole olnud nn. taskuraha moodust. Kui lapsed suveti veel ei töötanud, anti neile raha igaks kindlaks vajaduseks. Oleme pidanud tähtsaks, et laps tema poolt soovitud esemed muretseks peamiselt isiklikult teenitud töötasust. Seejuures tunneb laps oma saavutustest siirast rõõmu.

Paljud lastevanemad toimivad selles osas hoopis teisiti. Lapsele antakse üsna ohtralt taskuraha. Ta kulutab seda maiustustele ja muile ebaotstarbelistele ostudele, ka sigarettidele. Vanemad rahuldavad ka laste põhjendamatud soovid viimastele meeldivate esemete ostmise osas. See sünnib ka siis veel, kui laps kooli suvevaheajal ise on võimeline töötama ja tasu saama.

Laste poolt soovitatavate esemete loetelus leiame tavaliselt jalgratta, suusad koos varustusega, uisud, fotoaparaadi jms. Minu laste isiklikust

teenistusest ostetavate esemete nimestik on alati sisaldanud ka rõivastusesemeid ja jalanõusid, milliste ostmiseks isal igakord pole jätkunud raha.

Isiklikust teenistusest on minu lapsed katnud ka kulud kinole, teatrile, ekskursioonidele ja kinkidele. Lastele on saanud kõigiti selgeks, et isiklik töö ja selle eest tasu saamine avab neile mitmesugused võimalused soovide rahuldamiseks.

Suure lastepere puhul on murettekitav ja raske laste korralik rõivastamine, eriti ülerõivaste kui kallimate rõivastusesemete ostmine. Laste rõivastamise viis, mis minu poolt on praktiseeritud, ei ole soovitatavaks eeskujuks. See sisaldab vanematest lastest kasutamiskõlvulikenähtena säilinud rõivaste ja jalatsite kasutamist nooremate laste jaoks. Selleks on oluline, et need esemed oleksid hästi hoitud neid juba kandnud laste poolt. Seda on meil alati tehtudki.

Toodud kokkuhoiuprintsiip on teeninud kahte eesmärki: nii saab lapsi säästu arvel paremini toita ja hästi hoitud esemeid tõesti otsustavalt ära kasutada.

Teine kokkuhoiviis rõivaste ja jalatsite arvel on sisaldanud kulu- või katkenud eseme kohese korraliku parandamise nõude. Sellest ülesandest võtavad lapsed ise aktiivselt osa, see on neile jõukohane ja kasulik töö, kuna parandamisega võib eseme iga mitmekordistada.

Mis puutub alaväärsustundesse, mille lapses tekitab teise lapse poolt juba kantud ese, siis olen seda alati püüdnud leevendada mõnede päris uute esemete muretsemise abil. See tunne kaob lapses üsna pea, kui kantud ese on temale hästi sobiv või mõnes mõttes vanast parem, näiteks soojem.

Ühtlasi tahan siinjuures aga esile tõsta toodud kokkuhoiunõude positiivse külje laiemas mõttes: see õpetab lapsi toimima säästlikult iseseisvaski elus. Veel enam — kokkuhoiuprintsiip viiakse lapse poolt tema tulevasele töökohale ja leiab sealgi kasulikku rakendamist. Viimane on suure tähtsusega juba riiklikult ja ühiskondlikult. Leiame ju sageli ühiskondliku varaga ebasäästliku ja lohaka käitumise juhtumeid, reservide kasutamata jätmist ja muud sellesarnast.

Lastes majandusliku taibu ja tööoskuse kasvatamise osas on siiani suuremaks komistuskiviks olnud: 1) lastele suviseks pikemaajaliseks tööpraktikaks sobiva töökoha leidmine, 2) tööandjate pealiskaudne suhtumine õpilastele vastavate töötamistingimuste loomisse ning mõnikord ebauus toimimine väljateenitud töötasu maksmisel, 3) üksikute vanemate töökaaslaste ebakasvatulik mõju ja eeskuju.

Tuleb loota, et uue koolisüsteemi järkjärgulise rakendamise korras teevad vastavad kõrgemad valitsemisorganid oma direktiividega lõpu esinenud väärnähetele.

Kokkuvõtteks

Laste kasvatamine on vanemate üheks tähtsamaks eluülesandeks. Oma ülesandest kõrvale hoidumiseks ei ole kellelgi õigus pugeda minisuguste ettekäänete taha (elu olevat raske, aega vähe jne.).

Kasvatustöös tuleb kõigepealt võtta ausa enesekriitika alla kasvataja enda isik, juhindudes põhimõttest, et lapsevanem peab lapsele olema otsene elav eeskuju.

Iga lapsevanem peab lapse kasvatamisprotsessist ka ise aktiivselt osa võtma, mitte ainult pimesi usaldama teisi isikuid (näit. vana- vanemaid).

Tähtis koht laste kasvatamises on jõukohasel tööl. Laps peab varakult nägema, et töö ongi kogu ühiskonna eksisteerimise alus.

Last peab kasvatama iseseisvaks ja andma talle kindlaid oskusi ning teadmisi eneseteenindamise osas.

Lapsevanem peab jälgima niihästi lapse õppimist kui ka tema tegelemist kõikvõimalike huvialadega, et vajaduse korral last abistada ja suunata.

Lapsevanem teeb targasti, kui ta seisab pidevas kontaktis kooliga.

Kasvatustöö käigus ei tohi kahe silma vahele jätta lapse füüsilist olukorda. Lapsevanem peab tundma ratsionaalse toitumise aluseid, samuti olema teadlik kehakultuuri kasulikkusest organismile.

Lapsevanem olgu lapse parim sõber, õpetaja, suunaja, hoolitseja — see ei käi mitte ainult ema kohta, vaid kõike seda nõuame ka isalt!

Laste kasvatamine ei ole ainult isiklik asi. See on ka tähtis riiklik ja ühiskondlik ülesanne. Seepärast panevadki Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus nii suurt rõhku haridusele, suure arvu koolide, laste- ja kasvatusasutuste loomisele, nende struktuuri ja tegevuse täiustamisele, õppe- ja kasvatusmeetodite parandamisele.

Nõukoguliku kasvatusesüsteemis on tähtis koht laste kodusel kasvatusel. Seega langeb lastevanemaile vastutusrikas osa tuleviku kujundamise ülesandest. Tuleviku ilme kannab ka lastevanemate tegevuse pitsert.

Kui teeme kasvatustööd armastuse, innu ja andumusega, pidades silmas laste tulevikku, kujundame kauniks ja sisukaks, terveks ja rõõmsaks oma laste elu. Tehkem nii!

ERGUTUSTE JA KARISTUSTE KASUTAMISEST

MALLE HIRSCHMANN,
Saksi Lastekodu kasvataja

Kusagil maailmas ei ole õpetaja ja kasvataja töö niivõrd vastustusrikas kui meil, sotsialistlikus ühiskonnas. Ei ole ju mõeldav kommunismi suur ülesehitustöö nõukogulikult mõtleva inimeseta. Kasvatada uut inimest — see on tõsine ülesanne, millest kahtlemata raskem osa langeb just lastekodu kasvatajale.

Peaaegu iga lastekodu kasvandik on midagi rasket läbi elanud ning kannatab psüühilise rõhutuse all. Paljud lastekodu kasvandikud on pärit kodudest, kus elutingimused ei soodustanud lapse arenemist. Nii on meil tulnud vastu võtta lapsi alkohoolikute perekondadest, orbusid, keda kasvatasid eakad vanavanemad, ja töötavate üksikemade lapsi.

Osa lastest — ja neid võib lugeda õnnelikeks — on suunatud lastekodusse õigeaegselt, nii noortena, et neid ümbritsenud miljöö ei olnud veel suutnud tungida laste teadvusse.

Kõigist neist on vaja kasvatada nõukogude inimesed, inimesed, kes ellu õigesti suhtuvad, kes on teadlikud oma osatähtsusest suures ühises töös kõigi inimeste õnneks, need, kes ehitavad kommunismi. Elust vintsutatud, alaväärsustunnet ülbuse maski taha varjavaiale noortele tuleb sisendada usku endasse, tuleb võita nende usaldus, näidata, et neis austatakse Inimest — suure algustähega.

Selleks peab lastekodu kasvataja omama palju oskust, palju arusaamist, palju kannatlikkust ja eelkõige palju armastust oma kutse vastu.

Üheks oluliseks ülesandeks kasvatustöös on lastes teadliku distsipliini kasvatamine. Selle huvides tuleb meil rakendada mitmesuguseid mõjutusvahendeid. Tähtsal kohal seisavad siin ergutamise ja karistamine. Kõnelgem neist.

Hiljuti vestlesin ühe kolleegiga, kes väitis end omavat nii suurt autoriteeti, et ei tundvad mingit vajadust karistuste rakendamiseks. Kahtlen siiski selle väite tõepärasuses, eriti noorema vanuserühma puhul. Jah, vanemate laste kasvatamisel, kui on välja kujunenud terve, tugev lastekollektiiv, on muidugi võimalik vältida või vähemalt minimaalsuseni viia karistust kasvataja poolt. Ometi jääb karistus

kui niisugune selgi juhul alles, ainult et karistajaks ei ole enam kasvataja, vaid kollektiiv. Selleni jõudis välja meie suurim pedagoog Makarenko, kuid ka tema Dzeržinski-nimelises koloonias tuli karistada, ja isegi vanu koloniste.

Meie tavalistes väikestes lastekodudes on aga raske saavutada sellist tugevat kasvandike kollektiivi, kuna laste koosseis on väga liikuv. Pealegi koosneb meie lastekollektiiv enamuses nooremaealistest lastest, kelle iseloom on alles välja kujunemata, kelle tegutsemist juhivad rohkem emotsioonid kui teadlikkus.

Siin osutub karistus kasvataja poolt paratamatuks. Küsimus seisneb vaid selles, millal, kui sageli ja missugust karistust määrata. Karistus ei tohi lapsele tunduda ülekohtusena ega solvavana, samuti ei tohi see muutuda igapäevaseks ja harilikuks. Selles suhtes on lapsed väga tundlikud ja siin eksides võime saavutada oodatule vastupidiseid tulemusi.

Eriti ettevaatlikult tuleb suhtuda neisse, kes on toodud lastekodusse koduse järelevalvetuse tõttu alles suurematena, kes on elust saanud juba rohkesti halbu harjumusi ega taha distsipliinile alluda, kuna on harjunud elama «vabana». Karm kohtlemine, karistamine iga väiksema eksimuse puhul äratav sellises lapses algul ainult trotsi lastekodu režiimi ja kasvatajate vastu. Siin tuleb läheneda kõigepealt hoolitsevalt ja võita lapse usaldus. Tihti kaovad siis huligaanitsemised iseenesest.

Tavaliselt juba enne lapse saabumist jõuab lastekodusse toimik iseloomustusega, mille kasvatajad huviga läbi loevad. Ei tohi lasta endast võitu saada nõrdimisel, kui loeme iseloomustust, et laps on halb. Meie ülesandeks on sellises halva iseloomustusega lapses kõigepealt leida tema positiivsed omadused ja alustada tööd temaga just nende abil.

Ei ole ühtegi inimest ainult negatiivsete iseloomujoontega. Ka kõige halvemas leidub midagi positiivset.

Mõni aasta tagasi toodi meie lastekodusse 12-aastane Kalev. Juba esimesel päeval algasid temaga raskused: igale kasvataja korraldusele vaidles Kalev vastu valju terava häälega ja sõnaohtralt, lahkus lastekodust ja tuli tagasi, millal ise heaks arvas, arvestamata lastekodu päevakorda. Kasvataja pärimistele, kus ta viibis, vastas poiss jällegi pika pahase sõnavalinguga. Karistused võttis ta vastu vihasena ja need ära kandnud, rikkus otsekohe jälle režiimi. Paistis, et füüsiliselt üliarenenud, elu igakülgset tundma õppinud poiss tundis end «iseiseisva mehena», kes ei tahtnud lasta end kellestki juhtida.

Kord, kui Kalev oli minu korrapidamise ajal jällegi mitu tundi kadunud ja lõpuks porisena koju ilmus, karjus ta minu järelepärimisele vastuseks: «Misjaoks on mul vaja iga oma sammu kohta aru

anda? Siin on nii, et kui seisad siinpool seda palki, siis kasvataja nõab, et pead tingimata sinnapoole tulema. Aga kes siis neid vanu inimesi abistab, kui ükski ei tohi kodust ära minna? Inimene on haige, kes ta kartulid üles võtab?» jne. jne. Selgus, et poiss oli käinud abistamas ühte haiget lastekodu töötajat. Kuigi Kalevi käitumine oli olnud inetu ja ebaviisakas, hakkas ta siiski mulle meeldima: leidsin ju ühe positiivse joone temas. Ja kui pärast Kalevi pooleaastast lastekodus viibimist tuli kasvatusgruppide ümbermoodustamine ning ükski kasvataja teda oma gruppi ei soovinud, võtsin ma Kalevi meeeldi endale.

Panin tähele, et kõik Kalevi lastekodust «ärakadumised» olid seotud mõne inimese abistamisega: kord hilines ta õppetundi mõnele vanainimesele puude lõhkumise pärast, kord oli hilisööl abimajandis abiks haige looma ravimisel.

Ma ei karistanud teda, vaid selgitasin poisile, et kui kõik meie lapsed jookseksid vabalt laiali kasvatajaile teatamata, siis tooks see kasvatajale palju muret; igaüks ei lahku ju kodust õilsal otstarbel. Sellised hilinemised ettevalmistustundidesse, öörahule või söögile on teistele halvaks eeskujuks, peale selle aga kannatab selle all hilineja enda tervis ja õppeedukus. Tulemuseks oli, et Kalev hakkas korrapidajaid-kasvatajaid informeerima oma väljaskäämistest, kuid loa mitteaamisel läks ta ikkagi. Ta püüdis ka hilinemisi vältida, kuid püsima jäi terav heledahäälnel ja sõnarohke vihane vaidlemine, samuti korra-rikkumine ja lohakus koolitundides, kuigi ta õppeedukus oli üldiselt hea.

Kalevit pidevalt jälgides märkasin, et ta kergesti solvub ja vihasub. Istudes ja vesteldes olid ta käed alati närvilises liikuvuses, ööseti viskles ta unes, kargas sageli üles ja kõneles midagi segaselt. Järelikult põhjustas Kalevi halba käitumist äärmine närvilisus.

Kutsusin poisi sageli endale külaliseks. Vesteldes tutvusin tema koduse olukorraga. Kalevi isa oli olnud joomar, kes tihti peksis naist ja lapsi ning lõpuks hülgas perekonna. Ema lamas juba paar aastat haiguse tõttu liikumisvõimetuna voodis. Poiss oli viibinud tihti oma abielus venna hooldusel, kelle naine ja ämm aga kohtlesid teda kui liigset «muidusööjat» torisemise ja sõimuga. Poisil oli tekkinud arvamus, et keegi peale ema teda ei salli, et kõik teevad talle ülekohtu ja et ta peab alati olema endakaitseks löögivalmis.

Vestlesin Kaleviga sageli. Selgitasin talle, millest on tingitud tema halb käitumine ja et see omakorda kutsub esile tihtigi ülekohtusena näivaid karistusi õpetajate ja kasvatajate poolt, sest ka meie oleme inimesed närvidega. Sisendasin talle, et olles teadlik oma vigadest ja nende põhjustest, peab ta jaksama neist võitu saada, sest kas-

vatajad ja õpetajad soovivad talle ainult head, nad taotlevad ju tema enda õnnelikkude tulevikku.

Mul ei olnud vajadust Kalevit karistada. Karistusi hakkasin rakendada alles siis, kui temas oli toimunud juba murrang. Kalev kasvab ümber, nii et lõpuks isegi need õpetajad, kes olid liigitanud ta «lootusetute» hulka, olid sunnitud oma arvamust muutma.

Praegu õpib Kalev tehnikumis teisel kursusel. Ta on töökas, tubli ja vastutustundeline õpilane. Hea seltsimehena valiti ta internaadis grupivanemaks. Kuigi talle on jäänud endisest elust veel tubli annus kohmakust esinemises ja labaseid kõnekäande, ei tarvitse siiski kahelda, et temast kujuneb tubli nõukogude inimene.

Siin esitatud juhul mõjus liiga vara rakendatud karistus negatiivselt. Selliseid lapsi leidub palju. Neid on keskmises ja vanemas eas võimalik mõjutada ainult nende mõistmisega ja usaldusega. Nooremaelised vajavad ergutusi ja kiitusi, kuna karistust võib kasutada ainult tõesti erakorralistel juhtudel.

Sellise näitena võiksin tuua veel kasvandiku Kolja, elava ja püsimatu II klassi õpilase. Kolja viibib meie lastekodus kolmandat aastat, minu kasvatusgrupis teist aastat.

Koljaga oli varemini palju raskusi, kuna ta käitus kaaslaste suhtes toorelt, kiuslikult. Töösse suhtus ta hooletult ja oli lohakas oma riietuse ja õppevahendite hooldamisel. Esines palju ulakusi ja rohkesti vargusjuhtumeid.

Saanud Kolja oma gruppi, hakkasin kõigepealt tegema tähelepanekuid tema iseloomu kohta. Avastanud temas tublisti auahnust, otsustasin selle ära kasutada. Püüdsin tabada momente, kus võisin teda kiita. Samal ajal aga pigistasin sageli silmad kinni tema vallatuste puhul. Tagajärjeks oli, et Kolja hakkas taotlema neid kiitusi, tema käitumine paranes teatud määral, oli märgata huvi tõusmist õppimise vastu.

Kuid ma ei suutnud saavutada klassijuhatajaga nõuete ühtsust. Koolis jätkus karm karistamine iga pisiasja puhul. Klassi õhkkond tuletas Koljale iga päev meelde, et ta on «paha poiss» — ja nii jätkusid koolis ulakused, vargused, korrarikumised tundides. Kolja ei lõpetanud klassikursust.

Nüüd sai Kolja uue klassijuhataja. See on kogemustega, eesrindlik õpetaja, kes leiab alati võimalusi poisis kõike positiivset esile tõsta, oskab lohutada ja ergutada, kui Koljal mõni tegevus ebaõnnestub.

Praegu on Kolja õppetöös klassi parimate hulgas. Õppevahendid ja riided püsivad puhastena, käitumine on muutunud tasakaalukamaks. Viimane vargusjuhtum esines kooliaasta algul, kui Kolja võttis salaja oma grupikaaslase uue kammi. Asja uurimisel ta küll salgas, kuid

olin siiski päris kindel, et tema on süüdi. Kutsusin poisi eemale ja ütlesin rahulikult: «Loodan, et kui sa tõesti oled süüdlane, siis viid selle kammi kahe tunni jooksul samasse kohta tagasi. Ma arvan, et võin sind ka edaspidi alati usaldada.»

Kamm ilmus tagasi. Keegi asjast rohkem ei kõnelnud. Praegu usun, et võin Koljat usaldada muuski. Olen rakendanud teda tööle mitmesugustel majanduslikel aladel, nagu pesu sorteerimine ja lugemine, seebi hooldamine jne. Kolja on täitnud oma ülesanded hästi.

Siin kirjeldatud juhul olen tagajärgi saavutanud ainult ergutuste varal. Kardan koguni, et mõni mõtlematu karistus võiks Koljale negatiivselt mõjuda.

Kas kasutada karistust või ergutust, see oleneb täiel määral lapse individuaalseist iseärasustist.

Võrdluseks tooksin Heino, kelle käitumise ja õppeedukuse parandamiseks ei jätkunud ühestki ergutusest, vestlusest, selgitusest ega tavalisest karistusest. Alles siis, kui minu ettepanekul alandati möödunud õppeaasta teisel veerandil tema käitumishinne «4-le», muutus Heino järsku nii tubliks ja püüdlikuks, et ta võeti koguni vastu pioneeriorganisatsiooni.

Käesoleva õppeaasta algul tuli aga uuesti tagasilangus tema õppimises.

Sain osa puhkusest koolitöö ajal. Mõni päev enne õppeveerandi algust tööle tagasi tulnud, vestlesin lastega vahepeal juhtunud sündmustest, nende muredest ja rõõmudest. Muuseas kurtsid lapsed, et Heino hinded on tublisti langenud. Heino ise hoidus veidi tagaplaanile, kuid jälgis kasvatajat põnevusega. Reageerisin laste jutustusele ainult sõnadega: «Kurb küll!» ja pöördusin teiste laste poole. Sirjet, kellele õppimine varemalt raskusi tegi, oli mul põhjust kiita: «Tubli! Veel veidi pingutust ning järgmisel veerandil saavutad kindlasti kõik head ja väga head hinded. Mis sa ise arvad? Mina küll usun sinusse! Oled ju nii püüdlik.» Heino hiilis eemale, kuid minu üksi jäädes tuli tagasi ja päris: «Mis teie arvate, kui ma püüan, kas jõuan siis näarideks oma hinded parandada?» Muidugi ergutasin teda ja ütlesin, et usun ka temasse.

Näib, et Sirje ergutamine ja kiitmine mõjus Heinole karistusena. Võib-olla mõjus ka see, et kasvataja, kes oli viibinud paar nädalat eemal, keda oli oodatud, jättis tagasi tulles tema tähelepanust ilma ja tundis ilmselt rõõmu nende üle, kes olid töötanud ja käitunud korralikult ning saavutanud edu. Kindlasti aitas kaasa ka terve grupi hukkamõist. Heino hakkas püüdlikult tööle ja lõpetas poolaasta edukalt.

Ergutustest olen kasutanud peamiselt kõlbelist laadi suulisi ergutusi: kiitust, tänu, mõne hea omaduse esiletõstmist, usalduseavaldust, usu sisendamist lapse enda jõusse ja võimetesse. Selliseid ergutusi

kasutan vastavalt olukorrale ja lapse iseloomule kas grupi ees, individuaalseis vestlusis või lastekodu üldkogunemistel. Muide, üldkogunemistel terve lastekodu ette väljakutsumist võib rakendada ainult harva, sest muidu kaotab see efektiivsuse. Sagedamini võivad toimuda grüpi «kohtud», kus ei arutata ainult süütegusid, vaid ka eeskujü pakkuvaid, kiitust pälvivaid tegusid. On aga olukordi, kus ergutada tohib ainult nelja silma all, individuaalseis vestlustes.

Seda tuleb silmas pidada niisuguste laste puhul, kellele negatiivseid omadusi leidub niivõrd rohkesti, et need varjavad kõik positiivse temas. Kui sellist last kiita teiste kuuldes, märkab ergutatav kõhe, et ta kasvataja kiitusest hoolimata ei leia teiste poolehoidu. See aga halvab tema usku endasse ja kasvataja ergutus ei kannu vilja. Niisugustel juhtudel olen tegutsenud kahel rindel: mõjutatava lapsega vestlen omavahel, teen tema parematest võimetest «saladuse, mida ükskord alles teistele näitame». Samal ajal aga kõnelen tema teadmata grupiga ning üksikute aktiivsemate grupi liikmetega, juhtides nende tähelepanu tema kas või ainsale positiivsele iseloomujoonele ja kutsudes kollektiivi üles teda sõbralikult abistama. Selline seltsimene abistamine on aga ka teistele ergutuseks: vaadatakse kriitilisema pilguga üle enda vead ja jäetakse nii mõnigi pahandus tegemata.

Materiaalseid ergutusi olen kasutanud vähem. Ma ei kahtle küll nende mõjus, kuid arvan, et nad võivad lastes esile kutsuda kadedust ja ahnust ning seega lõhkuda kollektiivi.

Materiaalsed ergutused on mõeldavad terve kollektiivi ulatuses rakendatuna. Näiteks lubasin lastele läbi viia kursuse filmoskoobi ja kitsasfilmi-projektsiooniaparaadiga tutvumiseks, kui nad käituvad laitmatult ja saavutavad koolis täieliku õppeedukuse. Seletasin, et puudujääkide puhul peamises, s. o. õppetöös, ei tohi me mõeldagi muule huvialale, vaid peame koondama kõik oma jõu koolitööle. See on lastele arusaadav ja nad püüavad.

Ekskursioonidele, matkadele ja nukuteatrietendustele ei saa loomulikult kaasa tulla need, kes ei sobi kollektiivi kas oma upsakuse, jonnü või halva käitumise pärast.

Selleks, et lapsi veel rohkem ergutada õppima ja oma käitumist parandama, olen organiseerinud ka sotsialistlikku võistlust.

Minu kasvatusgrupis tekkis sotsialistliku võistluse läbiviimise mõte IV klassi õpilastel sügisel, õppeaasta algul. Nimelt kuulub grüppi II ja III klassi laste kõrval 9 IV klassi õpilast, keda võib liigitada kolme rühma: 1) 3 normaalses vanuses tütarlast, 2) 3 normaalses vanuses poissi ja 3) 3 ülekasvanud poissi («suured poisid», nagu me neid nimetame). Üks lastest tõstis üles küsimuse, milline neist kolmikutest osutub tänavu koolis kõige edukamaks, ja nii otsustatigi alustada sotsialistlikku võistlust. Võistlus kulgeb sõbralikult. Iga päev

arutame läbi laste käitumise ja õppeedukuse ning puudulike hinnete puhul nende põhjused. Kui õpilane on saanud halva hinde seetõttu, et ta ei saanud ülesandest aru või eksis ärevuse tõttu, siis abistavad teised teda ning selgitavad raskemaid ülesandeid. (Abistajad on sageli teisest võistlusrühmast.) Võistlustabelis kaotab sel juhul tema rühm 1 punkti. Kui aga halb hinne on saadud hooletuse või jonni tulemusena või on sooritatud mingi pahategu, arvestatakse rühmale 2—5 miinuspunkti. Võitjaile mingit materiaalselt autasu või preemiat ei anta. Ergutuseks on iganädalane kokkuvõtte ja esikoha väljaselgitamine. Tulemus kantakse teise tabelisse õppeveerandi kokkuvõtte tegemiseks.

Kooliaasta algul tabas meie poisse «jalgpalliepideemia». Mängisid kõik, väikseimast alates, igal vabal hetkel. Sageli unustati end mängima isegi mõne muu tegevuse arvel. Esines hilinemisi ettevalmistustundidesse ja söögile.

Tegin lastele teatavaks, et kui ei suudeta end pidurdada, keelan mängu kategooriliselt. Küll aga lubasin poisse vahete-vahel, kui õppeülesanded olid korralikult sooritatud, minna enne ettevalmistustunni lõppu palliplatsile.

Ühel õhtul lubasin poisid jällegi välja, teiste hulgas ka Kuno. Tuli see nüüd tõesti unustamisest või oli see tahtlik vale (Kuno teadis, et ma teda kui seni end hoolsana näidanud õpilast ei kontrolli), kuid järgmisel päeval koolis selgus, et Kunol on vene keele kirjalik ülesanne tegemata. Kuno sai hindeks «1». Terve grupp oli pahane. Üksmeelselt otsustati anda suurte poiste võistlusrühmale, kuhu Kuno kuulub, viis miinuspunkti.

Kui laupäeval võistluse tulemuste kokkuvõtmisel selgus, et suured poisid olid jäänud viimasele kohale, seisis Kuno kaua tabeli ees ja viimaks lausus ohates ning pisaratega võideldes: «See on minu süü!»

Sellest ajast on Kuno õppetöös veelgi hoolsam, kui enne seda juhtumit.

Karistuste määramisel olen lähtunud seisukohast: karistuse määr ja laad kasvagu välja otse süüteost. Teiseks: karistust ei tohi määrata ärritatud olekus.

Erich hoidus kõrvale tööst pargi korrastamisel. Suures tööõhinas märkasime tema puudumist alles siis, kui töö hakkas lõpule jõudma. Leidsime ta põõsa taga pikutamas.

Kaastundliku häälega tegin talle selgeks, et kui ta tõesti on nii väsinud, siis oleks parem minna tuppa. Et teised teda ei eksitaks, juhtisin poisi õpetajate tuppa ja käskisin istuda toolile «puhkama». Teised lõpetasid töö, alustasime pallimängu. Seejärel põletasime kok-

kuriisutud lehti, küpsetasime tuhas kartuleid. Ilm oli soe, päikesepaiseline. Seda kõike võis Erich jälgida aknast.

Järgmisel päeval oli Erich üks tublimaid töötajaid.

Selliseid tööst kõrvalehoidjaid olen saatnud ka voodisse, kusjuures neil tuleb loomulikult lahti riietuda ja korralikult ilma tegevuseta «puhata».

On aga veel liik «tööpõlgureid.» Need asuvad küll teistega koos töö juurde, kuid viivad seal aega, mängivad ning häirivad teisi. Selliseid olen kohustanud hiljem, kui teised on töö lõpetanud, oma osa ära tegema.

Tuleb silmas pidada, et pedagoogiliselt pole õige last laisklemise eest karistada talle lisatööülesande määramisega. Luba tööst osa võtta olgu pigem hüvituseks hea käitumisega tublidele lastele. On ju meie ülesandeks kasvatada lastes armastust töö vastu. Teame ühtlasi, et on võimalik ka üsna ebameeldivat tööd lastele nii serveerida, et see muutub huvitavaks ja ihaldusväärseks.

Karistatav peab mõistma, et ta karistuse on ära teeninud ja et see on õiglane. Käitusid oma seltsimeeste suhtes toorelt, kiuslikult, ebaausalt, tülitasid teisi müramisega, karjumisega — tähendab, tuleb sind isoleerida. Mängid üksinda, kui leidub selline eraldatud paik, või koguni seisad nurgas. Sööd söögilauas inetult, rikud korda ja seega teiste söögiisu — lahkud ja sööd hiljem üksinda.

Väikese Reinu kohta tuleb sageli kurtmisi, et ta lööb teisi. Uhel õhtul laste magamapanekul ilmneb, et Rein on jällegi teinud haiget Vambolale. Seletan Reinule, et kui ta ei suuda lakata teisi kiusamast, tuleb ta paigutada üksinda magama. Kuna meil aga sellist üksiktuba pole, siis jääks üle ainult põrandaharjade ja ämbrite hoiuruum, kuhu riitulile parajasti mahuks üks selline väike poiss.

Rein jääb tõsiseks.

Kuid veidi aja pärast unustab ta end jälle ja lööb Sulevit. Võtan Reinu voodist padja ja teki, surun need poisile sülle, ise haaran madratsi. Poiss kohkub, hakkab valjusti nutma ja andeks paluma. Kuid alles siis, kui ta oma toakaaslasi on palunud, neile tõotanud jätta teiste kiusamine, ja kui nendel temast kahju hakkab ning nad talle loa annavad veel magalasse jääda, leian endal õiguse olevat teda oma voodisse jätta.

Selline ähvardus on muidugi riskantne, kuid sellest juhtumist on möödunud pool aastat, aga minu õhtustel korrapidamistel ei ole mul enam vaja olnud Reinu korrale kutsuda.

Paljudel juhtudel, eriti suuremate laste juures, tundub selliste ähvarduste kasutamine ebaõigena. Näiteks on meil ähvardatud suuri poisse, kes kipuvad suitsetama, karistada juuste mahalõikamisega. Mõni aeg peale hoiatust ei tabata neid tõesti. Tõenäoliselt jätkavad

nad siiski oma pahelist harjumust, ainult varjavad seda osavamalt. Siis aga satub jällegi suitsetaja kasvataja ette. Mida teha? Pole parata, ähvardus tuleb täita. Poiss käib ringi õnnetuna ja vihasena. Kuid nüüd pole enam juukseid, mida hoida! Ja suitsetamine jätkub palju julgemalt.

Tuleb leida parem vahend.

Olen ühe poisi juures, kes vahete-vahel tahaks külastada oma lähedal elavat ema, karistuseks rakendanud kojuminekukeeldu.

Juuste äralõikamise ähvarduse abil parandasin aga küll ühe väikese edeva I klassi tüdruku, kes on uhke oma kaunitele kiharatele, varastamise kombest. Tüdrukule jäid muidugi juuksed alles, kuid sellest ajast siiani — nüüd õpib ta juba IV klassis — pole vargusi esinenud.

Väikesi vargusi esines minu grupis siis, kui selle liikmed õppisid I klassis. Vargusjuhtumid kadusid enamikus pärast selgitavaid vestlusi. Paaril juhul saatsin süüdlase oma tegu vabandama ja paaril juhul oli vaja asja arutada grupi ees, kus terve kollektiiv teo hukka mõistis.

Sageli see, mis ühele lapsele tundub karistusena, teisele hoopis meeldib. Sellepärast ei saa ka siin loetletud karistused olla mingiks kindlaks retseptiks. Karistuse rakendamisel tuleb igal juhul arvestada lapse iseloomu.

Näiteks. Valja ei viitsinud õppida, samuti määris ja lõhkus oma raamatuid ja vihikuid. Oma võrdlemisi kiirest taipamisvõimest hoolimata sai ta koolis hinneteks ainult «kolmed» ja sageli isegi «kahtesid».

Ütlesin Valjale, et kui tema õppida ei viitsi, siis ka mina ei hakka tema tagasundimisega ega kontrollimisega vaeva nägema. Valja katsetas paaril päeval siiski mulle vastama tulla, kuid saatsin ta kohale tagasi. Samuti jätsin laupäeval tema päeviku kontrollimata. See mõjus Valjale nii, et ta hakkas hoolega õppima, käekiri muutus paremaks ja hinded koolis tõusid vähemalt ühe palli võrra.

Erich aga, kes samuti koolis edasi ei jõua, oleks väga õnnelik, kui ma teda ettevalmistustunnis tähele ei paneks. Seepärast on Erichile raskeks karistuseks see, kui käsin teda õppetunnis õpetaja laua juures terve grupi valvsate silmade all õppida ja teda rangelt kontrollin.

Karistuse laad oleneb suurel määral ka kasvataja ja kasvandiku vahelistest suhetest. Mida südamlikum on vahekord, mida suurem on kasvataja autoriteet, seda julgemini võib määrata ka karistusi. Karistus, mille laps autoriteetselt kasvatajalt võtab vastu oma süüd tunnetades ja karistuse vajalikkusest aru saades, võib võõraks jäänud kasvataja puhul tunduda solvavana ja ebaõiglasena ning kutsuda esile vastuhakku ning kasvatajast veel rohkem võõrdumist.

Kollektiivset karistust olen kasutanud väga ettevaatlikult. Seda võib rakendada ainult siis, kui tõepoolest terve kollektiiv on süüdi või oleks ta vähemalt suuteline olnud pahandust ära hoidma.

Ühe kasvataja õhtustel korrapidamistel esines sageli müramist magalates. Ühel õhtul oli see minu grupi poistel arenenud nii suureks «padjasõjaks», et tagajärjeks olid ärarebitud nõöbid padjapüüridel ja lõhutud padi. Sel juhul ma ei hakanudki süüdlasi välja selgitama, vaid karistasin tervet magalat. Peale selle tegin magalavanemale kohustuseks hoolt kanda lõhutud esemete parandamise eest.

Sageli karistatakse tervet kollektiivi juhul, kui pole suudetud selgitada süüdlast. Leian, et seda võib teha ainult siis, kui kasvataja on kindel, et peale süüdlase ka mõni teine asjast teab. Võib arvata, et kaasteadja ei taha süütult kannatada ja kõneleb asjast teistele või sunnib süüdlast üles tunnistama. Kui aga tegu on sooritatud tunnistajateta ja süüdlane enne pole üles tunnistanud, siis ei tee ta seda kollektiivi karistamisel kindlasti mitte. Pigem võib juhtuda, et mõni teine, kellel nagunii on «patuoina» kuulsus, võtab süü endale, et tüütavast olukorrast pääseda ja end imetleda lasta märtriteo pärast.

Minu poolt rakendatud karistuste täielik analüüs veniks väga pikale, sest nii palju, kui on lapsi, nii palju on iseloome. Ja iga karistuse määramisel tuleb kindlasti võtta arvesse lapse isikupära ja iga.

Oma töös karistusi kasutades olen lähtunud järgmistest nõuetest: 1) karistus olgu õiglane ja ärgu solvaku last; 2) enne karistuse määramist olgu laps oma süüteos teadlik; 3) karistusi ei tohi rakendada liiga sagedasti ja šablooniliselt, sest siis nad kaotavad mõju.

Ja lõpuks: ka karistamise juures ei tohi me kunagi unustada, et laps ei ole meile ainult tööobjekt, vaid kõigepealt elav olend, inimene ainuüksi temale omase psüühikaga, mida meil tuleb tundma õppida ja arvestada.

Vastutav toimetaja H. Lesk
Tehniline toimetaja F. Lipp
Korrektorid M. Linnamägi, T. Rongonen

Trükkimisele antud 23. IV 1962. Trükipoognaid 2,5. Arvutuspoognaid 2,55.
Autoripoognaid 2,48. Trükiarv 2000. Tellimise nr. 159. MB-03511.
ENSV MN Asjadevalitsuse Trükikoda, Tallinn.

Hind 7 kop.

Hind 7 kop.

A-106394

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01121845 2